
Planowanie, organizowanie
i realizowanie wsparcia, czyli podejście
procesowe w funkcjonowaniu
Specjalistycznego Centrum
Wspierającego Edukację Włączającą
w Częstochowie

Planowanie, organizowanie i realizowanie wsparcia, czyli podejście procesowe w funkcjonowaniu Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Częstochowie

Publikacja opracowania w ramach realizacji projektu *Pilotażowe wdrożenie Modelu funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą*, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Częstochowa 2023

Opracowanie

**Zespół Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą (SCWEW)
w Częstochowie**

Jolanta Miękina

Katarzyna Patrzykont

Anna Pala

Tomasz Putowski

Danuta Di Giusto

Barbara Dylkowska

Agnieszka Nowak

Monika Lewandowska-Lipa

Bożena Papalska

Redakcja merytoryczna

Zespół SCWEW

Korekta

Zespół SCWEW

Redakcja techniczna i skład

Zespół SCWEW

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach licencji

Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0

Międzynarodowa Licencja Publiczna (CC BY-NC)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.pl>

Spis treści

Wstęp	5
Rozdział I Aranżacja przestrzeni szkolnej jako odpowiedź na różne potrzeby uczniów	7
Rozdział II Rozpoznawanie potrzeb podstawą kształtowania właściwego zachowani i skutecznego wsparcia ucznia o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych	19
Rozdział III Od Wielospecjalistycznej Oceny Poziomu Funkcjonowania Ucznia do Indywidualnego Programu Edukacyjno-Terapeutycznego	27
Rozdział IV Zróżnicowane potrzeby edukacyjne uczniów a organizacja procesu edukacyjnego	34
Rozdział V Kształtowanie właściwych postaw rówieśniczych	43
Rozdział VI Współpraca z rodzicami, czyli od wzajemnych oczekiwań do wspólnego działania.....	53
Rozdział VII Od refleksji i wniosków do rekomendacji	57
Bibliografia	66
Netografia	67

Wstęp

Proces to „przebieg następujących po sobie i powiązanych przyczynowo określonych zmian”.¹ Podejście procesowe zawsze wiąże się z działaniem celowym. Wymaga przyjęcia wstępnych założeń, określenia celów i wyznaczenia sposobów ich realizacji. Wiąże się z przyjęciem pewnej wizji wspólnie realizowanej pracy. Poszczególnych czynności nie postrzegamy tu jako niezależnych od siebie zdarzeń, ale szeregujemy je i porządkujemy. Określamy czas realizacji i osoby odpowiedzialne za wykonanie poszczególnych zadań.

Zespół Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą (SCWEW) w Częstochowie przyjął procesową formułę pracy przede wszystkim dlatego, że wynikała ona z „Modelu Funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW)” zaproponowanego przez ORE.² W „Modelu” wyróżnione zostały etapy działań tj. etap diagnozy, etap planowania i realizacji wsparcia oraz etap ewaluacji i monitorowania. Te etapy to nic innego jak określane w każdym procesie trzy elementy:

- dane wejściowe;
- przetwarzanie;
- dane wyjściowe.

Podejście procesowe w realizacji zadań Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą okazało się trafne. Wzmocniło działania opierające się na przemyślanej strategii i współpracy z placówkami objętymi wsparciem.

Analiza przykładowych działań realizowanych w ramach funkcjonowania SCWEW w Częstochowie wskazuje, że takie podejście z jednej strony daje pewną elastyczność, z drugiej – pozwala uniknąć schematów w działaniu.

Specjalistyczne Centrum Wspierające Edukację Włączającą w Częstochowie swoim wsparciem objęło:

- Miejskie Przedszkole Nr 13 im. Krecika w Częstochowie;
- Zespół Szkolno-Przedszkolny nr 1 w Częstochowie (Szkołę Podstawową Nr 40 im. Stefana Żeromskiego w Częstochowie);
- Szkołę Podstawową Nr 21 im. Ks. Stanisława Konarskiego w Częstochowie;
- VIII Liceum Ogólnokształcące Samorządowe im. gen. J. Sowińskiego w Częstochowie;
- Zespół Szkół Technicznych w Częstochowie (Technikum nr 12 im. Jana Pawła II oraz Branżową Szkołę I Stopnia nr 10 im. Jana Pawła II);
- Zespół Szkół im. Jana Kochanowskiego w Częstochowie (Technikum nr 2 oraz Branżową Szkołę I Stopnia nr 1).

Głównym zadaniem SCWEW była działalność szkoleniowo-doradcza, oferowanie wsparcia w obrębie zdiagnozowanych wcześniej obszarów.

¹ Słownik języka polskiego, tom II, PWN, Warszawa 1988, s. 926

² Model Funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW), ORE, Warszawa, 2021

Wyłonienie tych obszarów nastąpiło na podstawie diagnozy wstępnej oraz pogłębionej, przygotowanej i przeprowadzonej przez Zespół SCWEW.

W diagnozie uwzględnione zostały wskazane w „Modelu funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW)” obszary tj.

- edukacja włączająca, inkluzja;
- rozpoznawanie potrzeb i możliwości ucznia ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi;
- metodyka pracy szkoły włączającej;
- kompetencje kadry w zakresie opracowania procedur, niezbędnej dokumentacji oraz prowadzenia działań interwencyjnych, wynikających z zaistniałych sytuacji.³

Zebrany materiał pozwolił dookreślić obszary wsparcia, które ujęte zostały w opracowanych dla każdej szkoły i przedszkola planach działań wspierających. Opracowanie planów działań wspierających poprzedzone zostało szczegółową analizą zebranych materiałów podczas spotkań eksperta ds. edukacji włączającej z dyrektorami, koordynatorami ds. edukacji włączającej i współpracy ze SCWEW. Pozwoliło to zaplanować i przeprowadzić odpowiednie działania. Działania te były na bieżąco monitorowane i ewaluowane.

Publikacja zawiera opis przykładowych działań podejmowanych w ramach funkcjonowania Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Częstochowie. Zawiera również prezentację wybranych rozwiązań organizacyjnych lub metodycznych wypracowanych w trakcie funkcjonowania SCWEW w zakresie pracy nauczyciela z grupą/klasą dzieci i uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi.

---

³ Model Funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW), ORE, Warszawa, 2021, s. 189

Rozdział I

Aranżacja przestrzeni szkolnej jako odpowiedź na różne potrzeby uczniów

Przestrzeń szkolna wpływa nie tylko na samopoczucie osób przebywających w niej, ale ma też znaczenie dla jakości uczenia się. Układ przestrzenny kształtuje postawy i zachowania, ponieważ występują w nim określone zjawiska i procesy. Chodzi tu o komunikację między rówieśnikami, o komunikację między uczniami a nauczycielem, budowanie wzajemnych relacji, kształtowanie umiejętności, przekazywanie wiadomości, czy kreowanie postaw.

Poprzez odpowiednią aranżację przestrzeni możemy tworzyć optymalne dla uczenia się otoczenie.

Szkoły umiejscowione są już w określonych budynkach i często nie ma możliwości ich przebudowy. Nie możemy też zmieniać wielkości sal czy innych pomieszczeń szkolnych. Możemy natomiast zadbać o taką aranżację przestrzeni, by sprzyjała ona poprawie jakości nauczania/uczenia się.

W diagnozie wstępnej i pogłębionej przeprowadzonej w objętych wsparciem szkołach i przedszkolu, często pojawiał się problem związany z aranżacją przestrzeni. Na zagadnienia dotyczące przestrzeni edukacyjnej, wskazywali m.in. nauczyciele szkoły podstawowej.

Myślą przewodnią funkcjonowania tej szkoły są słowa jej patrona ks. S. Konarskiego „Celem wszystkich szkół jest (...) nie tylko rozwijanie umysłów za pomocą nauki i umiejętności, lecz przede wszystkim uszlachetnienie serc i dusz.” „Uszlachetnianie serc i dusz” to zadanie, któremu sprzyja doświadczenie i zaangażowanie grona pedagogicznego w pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Wskazane one zostały jako mocne strony szkoły w przeprowadzonej we wrześniu 2021 r diagnozie wstępnej i pogłębionej.

Z przeprowadzonej diagnozy wynikało również, że wyzwaniem dla nauczycieli jest organizacja optymalnej przestrzeni szkolnej i klasowej dla uczniów o zróżnicowanych potrzebach. Tworzenie środowiska sprzyjającego poczuciu bezpieczeństwa wyróżniono tu jako jeden z obszarów wymagających wsparcia.

Ciekawym działaniem realizowanym w ramach funkcjonowania SCWEW, ukierunkowanym na wspieranie nauczycieli w przygotowaniu optymalnej dla uczniów przestrzeni klasowej i szkolnej, było zorganizowanie spaceru edukacyjnego. Miał on na celu dokonanie oceny jak aranżacja poszczególnych klas wpływa na uczniów oraz w jaki sposób można tę aranżację „udoskonalić”, by zapewnić uczniom poczucie ładu i bezpieczeństwa. Przygotowano arkusz obserwacji, w którym wyszczególniono następujące obszary:

- przestrzeń i wyposażenie;
- wentylacja;
- oświetlenie;
- akustyka;

- bezpieczeństwo (**załącznik 1**)

Podczas spaceru edukacyjnego grupa obserwatorów pojawiała się w kolejnych salach lekcyjnych, przyglądając się jej warunkom i wystrojowi zgodnie z wytycznymi. W skład zespołów obserwujących przestrzeń weszli nauczyciele szkoły objętej wsparciem, koordynator do spraw edukacji włączającej i współpracy ze SCWEW oraz przedstawiciel SCWEW.

Po wyjściu z danego pomieszczenia, uczestnicy działania uzupełniali arkusz, analizowali wyniki, wspólnie formułowali wnioski i rekomendacje.

W wyniku działania ustalono, że w szkole brakuje strefy bezpieczeństwa – wyciszenia dla uczniów, którzy mogą potrzebować uspokojenia, zrelaksowania się. Ten wniosek okazał się bardzo ważny i w niedługim czasie, w szkole powstało takie miejsce. Obecnie uczniowie już z niego korzystają.

Zdjęcie przedstawia kącik wyciszeń w szkole podstawowej – kolorowe Tipi stanowiące miejsce wyciszenia i redukcji bodźców wyposażone w miękkie, kolorowe poduszki

Warto tu przypomnieć, że miejscem wyciszeń w klasie szkolnej może być namiot, rozkładany domek, parawan, czy tunel. Chodzi o to, by wydzielone miejsce stanowiło bezpieczną strefę z materacem lub miękkimi poduchami, w której panuje cisza i półmrok.

W kąciku wyciszeń uczeń powinien mieć dostęp do różnych pomocy, przyborów i zabawek, pomagających mu się odstresować, obniżyć napięcie i odpocząć. W szkole udało się stworzyć takie miejsce. W sytuacji, gdy nie jest to możliwe, wystarczy przygotować woreczek lub koszyk SOS z odpowiednimi przedmiotami (gniotki i inne bezpieczne gadżety).

Bez względu na formę, chodzi o szybkie ograniczenie dopływu bodźców, co ułatwia wyregulowanie wrażliwego oraz przeciążonego układu nerwowego i powrót do równowagi.

Szkola jest miejscem, w której każde dziecko również z niepełnosprawnością powinno mieć zapewnione jak najlepsze warunki do nauki.

To przesłanie stało się podstawą zorganizowania w szkole konsultacji (indywidualnych i grupowych) dla nauczycieli. Tematyka konsultacji dotyczyła pracy z uczniem ze spektrum autyzmu, dla którego stworzenie optymalnych warunków uczenia się ma szczególne znaczenie. Uczniowie ci doświadczają często różnego rodzaju nadwrażliwości na bodźce otoczenia, co związane jest z tym, że do ich mózgu przekazywana jest zbyt duża ilość informacji sensorycznych. Mówimy tu również o zaburzeniach (a dokładnie osłabieniu) tzw. centralnej koherencji, co wiąże się z kolei z nadmiernym skupieniem na szczegółach i trudnościami z uogólnianiem.

Wymienione dysfunkcje nie tylko osłabiają umiejętność przystosowania do środowiska, w którym żyją, uczą się osoby ze spektrum autyzmu, ale także mogą wywołać „trudne zachowania”.

Podczas konsultacji z ekspertem zewnętrznym, nauczyciele uzyskali ogromne wsparcie i wiele wskazówek praktycznych związanych z pracą z uczniami ze spektrum autyzmu. Dowiedzieli się, w jaki sposób dostosować organizację nauki, aby proces dydaktyczny przyczynił się do wszechstronnego rozwoju uczniów i nie powodował frustracji.

Pojawiły się tu między innymi ważne wnioski dotyczące przygotowania sali lekcyjnej. Przykładowe to:

- Organizacja przestrzeni powinna zapewniać poczucie komfortu akustycznego;
- Należy zwrócić uwagę na wyróżnienie w klasie stref - przestrzeni ułatwiających pracę na lekcji;
- Istotna jest stabilność urządzeń i wyposażenia pomieszczeń;
- Aranżując przestrzeń warto pamiętać, że sąsiadujące i zbyt kontrastujące ze sobą barwy mogą wywoływać niepokój wśród uczniów;
- Należy uważać na jaskrawe kolory, które przekazują silne bodźce i mogą być nieprzyjemne;
- Warto zminimalizować i uporządkować dekoracje, usunąć z zasięgu wzroku oraz rąk ucznia zbędne przedmioty, które mogą go rozpraszać;
- W przypadku wystąpienia przeciążenia sensorycznego, uczniowi należy zapewnić możliwość skorzystania z „bezpiecznej strefy”;
- W określonych sytuacjach warto pozwolić uczniowi na opuszczenie pomieszczenia, przy czym należy wyznaczyć czas powrotu na zajęcia;
- W uzasadnionych przypadkach, należy uwzględnić możliwość wykonywania notatek na komputerze przenośnym, tablecie lub z wykorzystaniem urządzeń nagrywających.

Są miejsca w szkole, których warunki są mało przyjazne uczniom z ASD. Takim miejscem jest sala gimnastyczna. W szkole podstawowej obserwacja wspierająca została przeprowadzona podczas zajęć wychowania fizycznego. Specjaliści SCWEW zwracali uwagę na czynniki utrudniające lub sprzyjające uczniowi funkcjonowanie/aktywność podczas zajęć grupowych, między innymi pogłos, poziom hałasu, wyeksponowanie zasad uczestnictwa w zajęciach, wielkość sali.

Okazało się, że czynnikami rozpraszającymi był hałas, pogłos - zajęcia odbywały się w hali sportowej, a chłopiec porzucał aktywność wówczas gdy nie rozumiał lub nie słyszał co należy robić. Wspólnie z nauczycielami uczestniczącymi w obserwacji sformułowano wnioski i rekomendacje.

Po raz kolejny okazało się, że przestrzeń i otoczenie, w której znajduje się uczeń ma ogromny wpływ na jego funkcjonowanie.

Reasumując należy stwierdzić, że przestrzeń szkolna jest dla uczniów bardzo ważna przede wszystkim dlatego, że:

- stanowi pomoc w orientacji -przestrzeni szkolnej;
- daje gwarancję przewidywalności i stabilności.

Informacje dotyczące organizacji przestrzeni, które ułatwiają naukę zamieszczone zostały również w sieci współpracy i samokształcenia SCWEW, w module pod nazwą „Przestrzeń ma znaczenie”. Szczegółowe i konkretne treści usystematyzowały wiedzę nauczycieli i inspirowały do podejmowania działań.

Zainicjowane w szkole podstawowej działania z wyżej wymienionego obszaru spowodowały, że dostrzeżono potrzebę zapytania samych uczniów o to, w jakiej przestrzeni chcieliby się uczyć. Uznano, że to uczniowie są najbardziej zainteresowani tematyką aranżacji klas.

Specjaliści SCWEW przygotowali scenariusz a następnie przeprowadzili zajęcia modelowe na temat „W takiej klasie chcę się uczyć” (**załącznik 2**). Przeprowadzone zajęcia nie tylko unaocznily jaką przestrzeń w opinii uczniów jest przyjazna i sprzyja uczeniu się, ale także potwierdziły że praca grupowa i metody aktywizujące angażują uczniów.

Podczas zajęć, uczniowie zaprojektowali klasę, która w ich opinii jest idealna, w której chcieliby się dobrze i na co dzień chcieliby się uczyć.

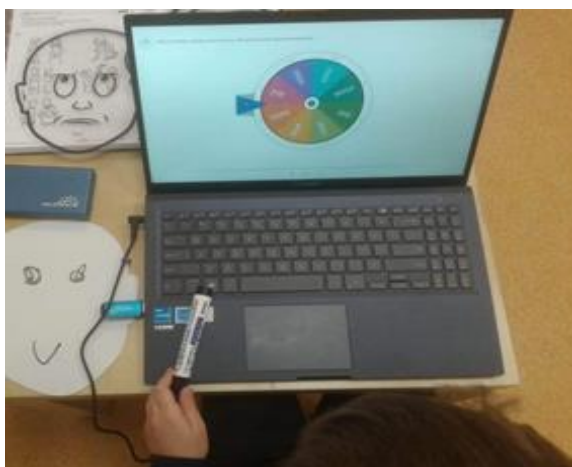

Zdjęcie przedstawia projekt sali lekcyjnej wykonany przez uczniów szkoły podstawowej podczas zajęć modelowych. Na zdjęciu widoczna jest aranżacja wnętrza: ławki, krzesła, regały, pufy do relaksu i wyposażenie techniczne.

Analiza prac uczniowskich (powstałych podczas zajęć plakatów) wskazuje, że dla uczniów ważne jest wydzielenie w klasach stref związanych z różnymi aktywnościami.

Omawiając swoje projekty, młodzi ludzie podkreślali, że potrzebują tego typu miejsc, by czuć się w szkole dobrze i bezpiecznie.

Rodzaj i sposób dostosowania warunków organizacji kształcenia do rodzaju niepełnosprawności ucznia, dotyczy również wykorzystywania technologii wspomagających to kształcenie. Działaniem realizowanym w ramach funkcjonowania SCWEW, ukierunkowanym na wsparcie uczniów i nauczycieli jest funkcjonowanie wypożyczalni sprzętu i pomocy dydaktycznych. Współpraca kadry SCWEW ze szkołą, spotkania instruktażowe eksperta do spraw technologii SCWEW z nauczycielami wpłynęły na dostosowanie rodzaju sprzętu i pomocy dydaktycznych do potrzeb indywidualnych uczniów szkoły i wsparcie nauczycieli w pracy grupowej i indywidualnej.

Zdjęcie przedstawia ucznia szkoły podstawowej podczas zajęć rewalidacyjnych korzystającego z notebooka z oprogramowaniem z Wypożyczalni SCWEW

Informacja o przeprowadzonej obserwacji

W .....

(nazwa placówki)

Forma obserwacji: spacer edukacyjny

Cel: stworzenie optymalnego otoczenia, sprzyjającego uczeniu się

Data:

Uczestnicy:

Obserwowane miejsca: 3 losowo wybrane sale lekcyjne

Przebieg:

- Specjalista SCWEW przedstawił koordynatorowi ds. edukacji włączającej i współpracy z SCWEW cele i arkusz obserwacji (data:.....);
- Specjalista SCWEW wraz z dwoma nauczycielami chodził po szkole i obserwował wpływ aranżacji oraz wyposażenia sal lekcyjnych na proces uczenia się
- Podczas spaceru edukacyjnego, specjalista zwracał uwagę na takie elementy otoczenia jak:
  - przestrzeń i wyposażenie;
  - wentylacja;
  - oświetlenie;
  - akustyka;
  - bezpieczeństwo.
- Wspólne sformułowanie wniosków i rekomendacji

Udostępniony materiał: „Organizacja przestrzeni i wyposażenie, które ułatwia naukę”.

ARKUSZ OBSERWACJI

Sale lekcyjne poddane obserwacji:

1).....

2).....

3).....

Obserwacja otoczenia	Sala	Sala	Sala .....
I. Przestrzeń i wyposażenie			
1. Przestrzeń jest „uporządkowana” (nie jest przeładowana), znajdują się w niej tylko niezbędne elementy	tak / nie	tak / nie	tak / nie

2. W salach lekcyjnych zastosowano stonowaną kolorystykę ścian (białe, beże, zielenie, niebieski)	tak / nie	tak / nie	tak / nie
3. Wyposażenie i sprzęt zgromadzony w klasie są dostosowane do potrzeb wszystkich uczniów (mogą z nich korzystać także uczniowie ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi)	tak / nie	tak / nie	tak / nie
4. Układ mebli nie utrudnia przemieszczania się podczas lekcji (dotyczy wszystkich uczniów korzystających z danej klasy):	tak / nie	tak / nie	tak / nie
5. Uczniowie, którzy powinni siedzieć „blisko nauczyciela”, np. w pierwszej ławce ze względu na problemy ze słuchem, wzrokiem czy zachowaniem, mają tam swe miejsca.	tak / nie	tak / nie	tak / nie
6. W klasie widoczne są „tematyczne” kąciaki: (Nie dotyczy szkół ponadpodstawowych i klas 4-8). Jeśli „tak” to jakie?	tak / nie	tak / nie	tak / nie
7. Dekoracje w sali lekcyjnej są zminimalizowane, uporządkowane (np. umieszczone na jednej tablicy):	tak / nie	tak / nie	tak / nie
8. Zgromadzone w klasie „materiały” są w oznakowanych pojemnikach (wskazujących na to co jest w środku), nie dotyczy szkół ponadpodstawowych i klas 4-8:	tak / nie	tak / nie	tak / nie
9. Progi i framugi są widoczne dla uczniów z dysfunkcją wzroku:	tak / nie	tak / nie	tak / nie
10. Krzesła i stoły są elastyczne pod względem użytkowania i lokalizacji (łatwo zmienić ich układ w przypadku, gdy uczniowie pracują w grupach):	tak / nie	tak / nie	tak / nie
11. W sali lekcyjnej wyznaczone jest miejsce wyciszenia służące uspokojeniu się, tzw. „kącik wyciszeń” Jeśli „nie” to dlaczego?	tak / nie	tak / nie	tak / nie
12. Numeracja i opisy pomieszczeń (nie dotyczy pomieszczeń technicznych) są czytelne wzrokowo (duży format):	tak / nie	tak / nie	tak / nie
13. Oznaczenia są pisane w sposób kontrastowy (np. granatową lub czarną czcionką na białym tle):	tak / nie	tak / nie	tak / nie
14. Inne uwagi i spostrzeżenia:	tak / nie	Tak / nie	Tak / nie

II. Wentylacja			
1. Okna otwierają się bez przeszkód, umożliwiając regularne wietrzenie	tak / nie	tak / nie	tak / nie
2. Inne uwagi i spostrzeżenia:	tak / nie	tak / nie	tak / nie
III. Oświetlenie			
1. W sali lekcyjnej jest dostęp do oświetlenia naturalnego:	tak / nie	tak / nie	tak / nie
2. Natężenie światła jest rozłożone jednolicie w całym pomieszczeniu:	tak / nie	tak / nie	tak / nie
3. W klasie są zamontowane rolety:	tak / nie	tak / nie	tak / nie
4. Światło elektryczne może być regulowane w zależności od stanu naturalnego oświetlenia:	tak / nie	tak / nie	tak / nie
5. W sali lekcyjnej jest oświetlenie jarzeniowe: <i>Jeśli „tak” - określamy stan tego oświetlenia (np. występowanie „migotania”)</i>	tak / nie	tak / nie	tak / nie
6. Zastosowane są tablice ograniczające refleksy (np. suchścieralne)	tak / nie	tak / nie	tak / nie
7. Inne uwagi i spostrzeżenia:	tak / nie	tak / nie	tak / nie
IV. Akustyka			
1. W sali panuje duży pogłos	tak / nie	tak / nie	tak / nie
2. W sali lekcyjnej panuje duży poziom hałasu z tła (hałas słyszalny w pustej sali) <i>Jeśli „tak”, czym jest spowodowany (np. sąsiedztwem z ruchliwą ulicą, itp.)</i>	tak / nie	Tak / nie	tak / nie
3. Czy w szkole są dzwonki sygnalizujące rozpoczęcie i zakończenie każdej lekcji:	tak / nie	tak / nie	tak / nie
4. Inne uwagi i spostrzeżenia:			
V. Bezpieczeństwo			
1. W sali znajdują się sprzęty, wyposażenie zagrażające bezpieczeństwu (niekompletne, uszkodzone, itp.)	tak / nie	tak / nie	tak / nie
2. W szkole wyznaczone jest miejsce wyciszenia:	tak / nie	tak / nie	tak / nie
3. Inne uwagi i spostrzeżenia:			

WNIOSKI I REKOMENDACJE: .....

Załącznik 2

Scenariusz zajęć

Informacje wstępne:

Nazwa szkoły:

Data:

Klasa:

Liczba uczniów w klasie:

Charakterystyka klasy:

Rodzaj zajęć:

Czas trwania zajęć:

Imię i nazwisko nauczyciela prowadzącego zajęcia:

Temat zajęć: „W takiej klasie chcę się uczyć!”

Cele ogólne zajęć :

- wzmacnianie odpowiedzialności i sprawczości;
- planowanie i organizowanie pracy związanej z wykonywaniem określonych zadań;
- rozwijanie koordynacji wzrokowo – ruchowej;
- doskonalenie orientacji przestrzennej;
- wydłużanie czasu koncentracji uwagi;
- motywowanie uczniów do aktywności;
- rozwijanie współpracy.

Cele szczegółowe – operacyjne

Uczniowie:

- formułują wypowiedzi na temat powodów przyjscia do szkoły;
- uświadamiają sobie, że szkoła jest dla nich ważna i że mają wpływ na czas spędzony w szkole;
- oglądają prezentację, zdjęcia;
- porównują przestrzenie – wskazują podobieństwa i różnice;
- dokonują wyboru ważnych i/lub przydatnych w klasie elementów przestrzeni;
- podejmują współpracę;
- projektują przestrzeń;
- omawiają swoje projekty.

Metody pracy:

metoda pogładowa;

metoda działań praktycznych - zaangażowanie uczniów w działanie;

metody aktywizujące.

Forma pracy: grupowa

Materiały, środki dydaktyczne i wyposażenie niezbędne do przeprowadzenia zajęć:
prezentacja, arkusze papieru, mazaki, zdjęcia, ilustracje, kolorowe kartki, koc, klej, kolorowe kartki do losowania

Przebieg zajęć:

Etap wstępny

Powitanie, czynności organizacyjne.

Krótkie omówienie tematyki zajęć.

Ustalenie zasad obowiązujących na lekcji-zapisanie ich na tablicy:

- mówimy do siebie po imieniu;
- jedna osoba mówi, inni słuchają;
- jesteśmy dla siebie życzliwi.

Zabawa integrująca:

Uczniowie siedzą w kręgu, jedno z nich odchodzi na bok i staje tyłem do grupy z zamkniętymi oczami. W tym czasie na środku kręgu pod kocem chowamy jednego z uczniów. Zadaniem jest obejrzenie, kogo brakuje i podanie imienia schowanego pod kocem kolegi.

- podział uczniów na grupy-kolorowe kartki

Komentarz:

Po zabawie uczniowie losują kolorowe kartki, siadają na krzesłach obok stolika, na którym jest kolorowa kartka wylosowana przez ucznia, grupy uczniów liczą 4-5 osób.

Etap właściwy

- Ukierunkowana rozmowa z uczniami na temat chodzenia do szkoły, spędzanie tu czasu.

Komentarz:

Nauczyciel rozmawia z uczniami na temat szkoły, kieruje do uczniów pytania typu: „Jaki jest cel chodzenia do szkoły?“, „Jak się tutaj czujecie?“, „Jaki jest wpływ uczniów na to, jak wygląda czas spędzony w szkole?“, itp.

Wszystkie wypowiedzi uczniów prowadzący zapisuje na tablicy- będzie to pomocne do podsumowania.

- Podsumowanie wypowiedzi uczniów i zwrócenie uwagi na to, że:
  - szkoła jest dla uczniów ważna: nawiązują tutaj relacje, uczą się nowych rzeczy, spotykają się ze znajomymi, itp.)
  - sami uczniowie są odpowiedzialni za to, jak będzie wyglądał czas spędzony w szkole, jak ten czas spożytkują.

- Prezentacja – „Szkoła -dawniej – dziś”

Komentarz:

Prowadzący zachęca do obejrzenia prezentacji i przyjrzenia się zdjęciom, w trakcie prezentacji uczniowie mogą komentować to, co widzą. Mówi, że nie zawsze szkoła wyglądała tak, jak teraz.

- Uczniowie oglądają różne zdjęcia prezentacji- wygląd dawnej szkoły
- Rozmowa ukierunkowana z uczniami na temat tego, jak wyglądała szkoła/ klasa szkolna dawniej

Komentarz: Jeśli wcześniej nie zrobią tego uczniowie, to nauczyciel zwraca uwagę na:

- ciężkie ławki często połączone z miejscami do siedzenia,
- brak możliwości zmiany ich ustawienia,
- ławki ustawione bardzo blisko siebie, ściśnione,
- brak wolnej przestrzeni,
- ubogie wyposażenie,
- czasami mało zachęcający wystrój
- ogólnie wystrój mało zachęcający do aktywności.

- Prezentacja-dalsza część – „Szkoła -dawniej – dziś”

Prowadzący pokazuje slajdy dotyczące szkoły dziś. Uczniowie mogą komentować w trakcie oglądania, to, co im się podoba i jak najczęściej wygląda szkoła dziś lub jak może wyglądać sala.

Komentarz:

Jeśli wcześniej nie zrobią tego uczniowie, to nauczyciel zwraca uwagę na:

- sale wyglądają bardzo różnie, ale na ogół wyposażone w lekkie stoliczki (łatwe do przestawienia), lekkie, dostawiane krzeselka;
- więcej sprzętu na wyposażeniu, w tym nowoczesnego: rzutniki, tablice multimedialne, sprzęt IT, więcej kolorów na ścianach;
- bliższy kontakt z nauczycielem (na starych fotografiach, biurko bardzo wyraźnie oddzielało nauczyciela od uczniów, teraz ta „granica” nieco się zaciera);
- w salach stoliki coraz częściej nie są już ustawione w rzędy, ale tak by umożliwiły pracę w grupie;
- na niektórych zdjęciach znajdują się kąciki tematyczne, kąciki do różnych aktywności, są miejsca odpoczynku, większa przestrzeń;
- uczniowie mają dostęp do półek z materiałami, z pomocami (półki są na ich wysokości);
- możliwość pracy nie tylko przy stoliku ale i na podłodze.

- Praca w grupach-projektowanie przestrzeni.

Prowadzący mówi uczniom, że będą mieli możliwość zaprojektowania swojej klasy w taki sposób, w jaki by chcieli - praca w grupach.

Komentarz:

„Wyobraźcie sobie, że przychodzicie do szkoły, swojej klasy i okazuje się, że nic w niej nie ma... Nie ma ławek, tablic... - jest sufit, podłoga i puste ściany. Waszym zadaniem jest zaaranżować przestrzeń swojej klasy. Przed przystąpieniem do „planowania” musicie w grupach wspólnie ustalić, w jaki sposób przestrzeń klasy będzie wyglądać. Stwórzcie taką klasę, taką przestrzeń, która odpowiadać będzie każdemu z was.”. Zanim przykleicie poszczególne przedmioty proszę, aby każda grupa poprosiła nauczyciela o obejrzenie pracy.

Prowadzący rozdaje kleje, kolorowe mazaki, kredki, blok.

- Projektowanie przestrzeni.

Komentarz:

Na arkuszach uczniowie umiejscawiają poszczególne elementy. Mogą też korzystać z gotowych elementów naklejając je w odpowiednim miejscu.(stoliki, krzesła, biurko, kwiaty, pufy, regały, fotele, dywany, itp.)

Nauczyciel zachęca, by szczególną uwagę uczniowie zwrócili na układ stolików i krzesel.

- Na tablicy prowadzący eksponuje projekty, omawia je – prosi o wypowiedzi uczniów.

Komentarz:

Oglądając projekty, nauczyciel zachęca uczniów do wyszukiwania elementów wspólnych oraz najbardziej nowatorskich rozwiązań. Nauczyciel podkreśla wyjątkowość każdego projektu.

Podsumowanie

- Refleksja podsumowująca.

Komentarz:

Nauczyciel kieruje rozmową w ten sposób, by uczniowie wyrazili swoje zdanie na temat:

„co przede wszystkim powinno/ mogłoby zmienić się w waszej klasie, abyście poczuli się w niej dobrze/ jeszcze lepiej? Które rozwiązania można zastosować od razu? Na które z nich mamy (jako nauczyciele, uczniowie, społeczność szkolna) wpływ?”

Zakończenie zajęć

Nauczyciel dziękuje uczniom za zaangażowanie i pracę. Zaprasza do tego, by wyrazili swoją opinię na temat tego, czy podobały im się zajęcia, wrzucając do pudełka odpowiednią buźkę (uśmiechniętą, neutralną, smutną).

Komentarz:

Dzieci wybierają buźkę i wrzucają do pudełka. (mina buźki oznacza siłę zadowolenia z zajęć.).

Komentarz metodyczny uwzględniający indywidualne podejście do ucznia:

- zachęcanie do wypowiedzi;
- sprawdzanie zrozumienia zadania-praca w grupach;
- stosowanie podpowiedzi w postaci sugestii prowadzącego jak może wyglądać projekt sali;
- formułowanie poleceń/zadań w sposób zrozumiały.

Rozdział II

Rozpoznawanie potrzeb podstawą kształtowania właściwego zachowania i skutecznego wsparcia ucznia o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych

Praca z uczniem o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych może być dużym wyzwaniem dla nauczycieli nie tylko pod względem dydaktycznym, ale także terapeutycznym, wychowawczym i opiekuńczym. Uczniowie ci przejawiają deficyty w różnych sferach rozwoju, w tym komunikacyjnej i emocjonalnej. Wiąże się to z występowaniem u nich trudności, które wpływają na funkcjonowanie społeczne.

Te trudności są charakterystyczne m.in. dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną oraz dla uczniów ze spektrum autyzmu.

Bywają takie sytuacje, że potrzebne są ściśle określone działania związane z modyfikacją zachowania ucznia. Są one jednak niezwykle trudne i czasochłonne. Wymagają dużej wiedzy, szeregu zabiegów, a przede wszystkim otwartej współpracy nauczycieli i rodziców.

Bardzo ważnym elementem jest odpowiednia ocena takiego zachowania, czyli dokonanie jego diagnozy funkcjonalnej. Trzeba tu zaznaczyć, że niewłaściwe zachowanie zawsze jest przejawem leżącej u jego podstaw przyczyny. Jest rodzajem komunikacji, spełnia określoną funkcję i występuje według pewnego wzoru, czy schematu. Precyzyjne zdefiniowanie, czyli opisanie zachowania oraz określenie jego formy i funkcji w znacznym stopniu ułatwia pracę nad jego modyfikacją.

Przed tak trudnym wyzwaniem stanęli nauczyciele, jednej ze szkół podstawowych, którzy na co dzień pracują z uczniami w spektrum autyzmu.

Po przeprowadzeniu w placówce diagnozy pogłębionej stwierdzono, że nauczyciele największego wsparcia potrzebują w takich obszarach, jak:

- radzenie sobie z trudnościami;
- reagowanie na niezaplanowane trudności;
- zachowania trudne u uczniów.

Powyższe zagadnienia zostały ujęte w planie działań wspierających, który został opracowany przez kadrę SCWEW. Plan był elastyczny i przewidywał możliwość modyfikacji w zależności od bieżących potrzeb nauczycieli, rodziców i uczniów.

Organizację wsparcia dla nauczycieli rozpoczęto od przeprowadzenia rozmów z nauczycielami pracującymi z uczniami w spektrum autyzmu. Określono podstawowe problemy z jakimi borykają się oni na co dzień. W celu poszerzenia wiedzy na temat potrzeb i możliwości uczniów, zostały zorganizowane konsultacje eksperckie dla nauczycieli i specjalistów. Dotyczyły one obiektywnej analizy zachowań uczniów, wynikających z ich funkcjonowania poznawczego i sensorycznego. Nauczycielom została przedstawiona najnowsza wiedza z omawianego zakresu tematycznego.

Omówione zostały różnorodne nieprawidłowości w rozwoju społecznym, zwłaszcza te dotyczące uczestniczenia w naprzemiennych interakcjach, przejawiające się w powtarzających i stereotypowych wzorcach zachowania, zainteresowania i aktywności. Było to podstawą do wypracowania zasad postępowania i reagowania na trudności uczniów z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera.

Nauczyciele placówki uczestniczyli także w konsultacjach z psychologami, gdzie poruszane były problemy dotyczące skutecznych sposobów pozytywnej komunikacji.

Zdjęcie przedstawia nauczycieli szkoły podstawowej podczas konsultacji grupowych z ekspertem zewnętrznym słuchających wykładu i obserwujących prezentację

Zespół SCWEW podczas działań doradczo – szkoleniowych oraz działań interwencyjnych wspierał nauczycieli w bieżącej pracy. Działania te miały charakter procesowy, a ich kolejność nie była przypadkowa. Pierwszym etapem było przeprowadzenie szkolenia, podczas którego poruszane były następujące kwestie:

- poprawne definiowanie zachowań;
- formy i funkcje zachowań;
- procedury modyfikacji zachowań, czyli prezentacja strategii proaktywnych i reaktywnych;
- pozytywne wzmacnianie i motywowanie uczniów;
- omówienie przykładowych formularzy do rejestracji zachowań.

Istotnym elementem szkolenia była analiza indywidualnego przypadku.

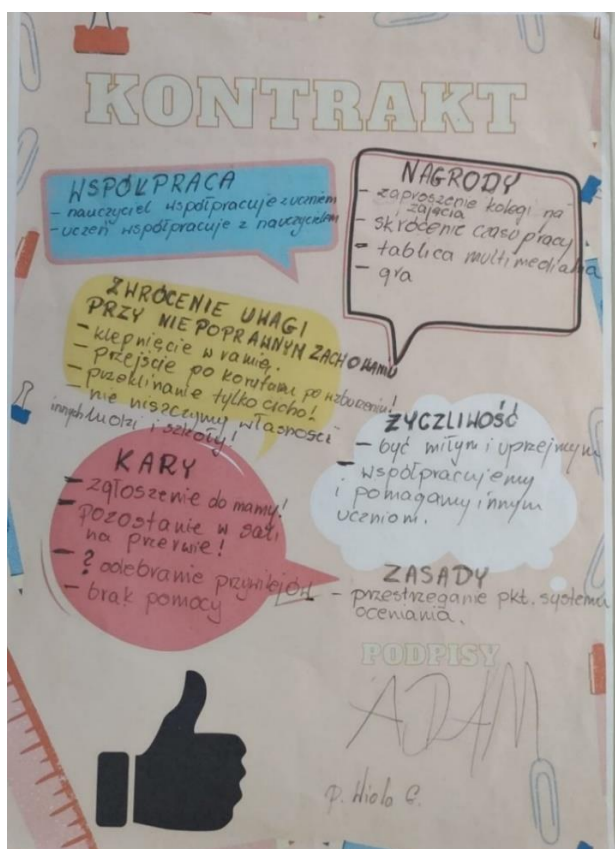
Przy wsparciu specjalisty SCWEW, nauczyciele dokonali charakterystyki funkcjonowania ucznia. Określili jego mocne i słabe strony oraz trudności wynikające ze spektrum autyzmu. Wykorzystując dotychczas zdobyte umiejętności, nauczyciele i specjaliści pracujący z uczniem dokonali modyfikacji Indywidualnego Programu Edukacyjno – Terapeutycznego. Był to bardzo konkretny i wymierny efekt udzielonego nauczycielom wsparcia.

Zespół SCWEW podjął się także opracowania materiałów merytorycznych, pomocniczych związanych z omawianym tematem. Wszystkie materiały zostały udostępnione nauczycielom, a także umieszczone w sieci współpracy i samokształcenia SCWEW „W kręgu edukacji włączającej” w module „Rozpoznawanie potrzeb i możliwości uczniów.

Osoby zainteresowane problematyką mogły tam znaleźć między innymi broszury dotyczące diagnozy funkcjonalnej zachowania, metod interwencji w bieżącej pracy, metod dokumentowania i zbierania danych oraz przydatną literaturę.

Ważnym działaniem zrealizowanym przez Zespół SCWEW było też przeprowadzenie warsztatów z zakresu tworzenia kontraktów behawioralnych. Warsztaty zostały poprzedzone krótkim szkoleniem, podczas którego przedstawiono następujące zagadnienia:

- czym jest kontrakt behawioralny?;
- podstawowe zasady tworzenia kontraktu behawioralnego;
- przykład pisemnego kontraktu behawioralnego;
- kontrakt behawioralny a wzmocnienia.

Zdjęcie przedstawia kontrakt dotyczący pracy na lekcji i pobytu w szkole ucznia ze spektrum autyzmu

Dzięki działaniom szkoleniowym i interwencyjnym realizowanym w placówce, wzrosły kompetencje nauczycieli, a co za tym idzie podniosła się jakość procesu dydaktycznego, terapeutycznego, wychowawczego i opiekuńczego. Pojawiła się też potrzeba przeprowadzenia obserwacji wspierającej. Działanie było zrealizowane na lekcji matematyki i wychowania fizycznego.

Zakres obserwacji wspierającej był określony w opracowanym przez specjalistę arkuszu i obejmował między innymi:

- organizację i przebieg lekcji;
- dostosowanie przez nauczyciela metod i form pracy dla ucznia w spektrum autyzmu;
- skuteczne wydawanie poleceń;
- stosowanie wzmocnień;
- przywoływanie uwagi;
- ocenianie ucznia podczas pracy na lekcji;
- reagowanie na zachowania trudne;
- dostosowanie czasu pracy;
- wspieranie relacji rówieśniczych. **(załącznik 1)**

W pracy z każdym uczniem, a szczególnie tym ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi, nie wolno pominąć roli najważniejszych dla dziecka osób - rodziców. Rodzice stanowią jeden z wierzchołków tzw. „trójkąta mocy”. Mając tego świadomość, Zespół SCWEW zorganizował dla nauczycieli warsztaty, podczas których wskazano skuteczne sposoby współpracy z rodzicami. Omówiono techniki komunikacji interpersonalnej i etapy prowadzenia rozmowy z rodzicami, udzielania im informacji zwrotnych. Efektem tych działań był zestaw przydatnych wskazówek dla nauczycieli, na temat prowadzenia rozmowy z rodzicami oraz opracowywania wspólnych strategii postępowania.

To działanie było niezwykle ważne, bo prawidłowe relacje szkoły z domem rodzinnym uczniów są niejednokrotnie kluczem do sukcesu, szczególnie jeśli chodzi o kształtowanie u nich umiejętności z obszaru komunikacji społecznej. O sukcesie tym decyduje między innymi jednolity sposób postępowania nauczycieli i rodziców w stosunku do ucznia, formułowanie możliwych do realizacji wymagań i oczekiwań.

Podczas trwania projektu dochodziło do wielu spotkań z rodzicami, indywidualnych konsultacji z pracownikami SCWEW oraz ekspertami zewnętrznymi zapraszonymi do współpracy.

Działania ukierunkowane na wzmocnienie współpracy nauczycieli z rodzicami, dotyczyły tu nie tylko tworzenia Indywidualnych Programów Edukacyjno – Terapeutycznych czy Wielospecjalistycznej Oceny Poziomu Funkcjonowania Ucznia ale też:

- przekazywania informacji o uczniu;
- określania wspólnych celów i działań;
- rozwijania samodzielności uczniów.

Podejmowane we współpracy z nauczycielami działania, których odbiorcami byli rodzice, pozwoliły na sformułowanie ważnych wniosków:

- podkreślanie indywidualności i mocnych stron ucznia, wzmacnia jego poczucie własnej wartości i autonomii;
- kształtowanie samodzielności jest bardzo ważnym elementem w kształtowaniu oczekiwanych zachowań;
- wolontariat koleżeński to ciekawy i bardzo skuteczny sposób nawiązywania relacji rówieśniczych, dlatego warto zachęcać do niego młodzież.

Specjaliści SCWEW prowadzili również zajęcia modelowe dla nauczycieli. Zajęcia te odbywały się w szkole objętej wsparciem i były okazją do przedstawienia konkretnych sposobów pracy z uczniami wymagającymi wsparcia w radzeniu sobie z określonymi emocjami.

Wymienić tu można:

- przedstawienie strategii postępowania w stosunku do ucznia, który ma trudności z samoregulacją;
- organizowanie pracy w grupie zróżnicowanej, z uwzględnieniem potrzeb ucznia z zespołem Aspergera;
- prezentowanie sposobów zachęcania uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych do współpracy.

Prowadzenie zajęć modelowych przez Zespół SCWEW przyczyniło się do stworzenia bazy ciekawych pomysłów zarówno w aspekcie indywidualizacji pracy z uczniem jak i całą klasą.

Powstały między innymi:

- tablice życzliwości, na których uczniowie przypinali pozytywne słowa, hasła kierowane do kolegów i koleżanek z klasy;
- indywidualne „kodeksy złości”, czyli pozytywne sposoby rozładowywania napięcia emocjonalnego w sytuacjach trudnych;
- indywidualne termometry emocji dla uczniów.

Zdjęcie przedstawia uczniów klasy 3 szkoły podstawowej podczas zajęć modelowych ze specjalistą SCWEW na temat wyrażania uczuć i emocji

Zajęcia modelowe miały także na celu integrację zespołu klasowego poprzez lepsze poznanie i zrozumienie się wszystkich uczniów, rozwijanie umiejętności współdziałania w grupie, budowanie więzi pomiędzy uczniami, budowanie pozytywnego obrazu samego siebie wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa i zaufania w zespole klasowym.

Sami uczniowie poprzez udział w tego typu przedsięwzięciach kształtowali takie umiejętności jak:

- radzenie sobie z emocjami;
- nazywanie emocji;
- przekazywanie informacji zwrotnych na temat przeżywanych emocji.

Warto podkreślić, że w działaniach realizowanych w ramach SCWEW w w/w obszarach, wykorzystywany był również specjalistyczny sprzęt i oprogramowanie.

Zdjęcie przedstawia ucznia korzystającego z programu „Spektrum autyzmu PRO” z wypożyczalni SCWEW

Rozwijając kompetencje emocjonalno-społeczne i komunikacyjne u uczniów ze spektrum autyzmu, nauczyciele korzystali na zajęciach dydaktycznych, rewalidacyjnych oraz podczas zajęć realizowanych w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej z programów multimedialnych.

Obraz, nagrania dźwiękowe i animowane, załączone filmy i scenki sytuacyjne często uatrakcyjniały zajęcia. Struktura wykorzystywanego oprogramowania pozwalała na szeroko pojętą indywidualizację. Wykorzystywane programy, przekazywały treści w łatwej do zrozumienia formie, w sposób uporządkowany, przejrzysty i prosty.

Zawierały też gotowe narzędzia przydatne nauczycielom w pracy tj. scenariusze zajęć i konkretne ćwiczenia.

Podsumowując, należy podkreślić, że nie można mówić o rozwoju ucznia bez zaspokajania jego potrzeb, w tym potrzeb społecznych.

Warto więc podejmować działania wspierające nauczycieli w kształtowaniu u uczniów kompetencji społecznych, które podnoszą jakość życia każdego człowieka. Warto, bo sprawne komunikowanie się i wchodzenie w relacje z innymi, gwarantują powodzenie w społecznej przestrzeni.

ARKUSZ OBSERWACJI WSPIERAJĄCEJ

Miejsce (nazwa szkoły):**Data:****Informacje o uczniach/ klasie:**

- a) klasa
- b) liczebność
- c) uczniowie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych:

Rodzaj zajęć:**Opis sali lekcyjnej, w której odbywają się zajęcia:****Obserwujący****Nauczyciel prowadzący zajęcia:****Rodzaj obserwacji:****Przedmiot i zakres obserwacji:****Cel obserwacji:** (aspekty zajęć/ lekcji, na które będziemy zwracać szczególną uwagę):

- rozpoznawanie niewłaściwych zachowań u ucznia;
- wstępne rozpoznanie przyczyn zachowań;
- wybór zachowania do modyfikacji.

Czas obserwacji:

Przedmiot i zakres obserwacji	Spostrzeżenia
Organizacja przebiegu lekcji: Podanie tematu lekcji i jej przebiegu – organizacja zdarzeń/planu	
Dostosowanie metod i form pracy w klasie zróżnicowanej (praca indywidualna, uczenie się wzajemne)	
Skuteczne wydawanie poleceń/ komunikaty zwrotne	
Stosowanie wzmocnień	
Przywoływania uwagi	

Wykorzystywanie mocnych stron ucznia w pracy na lekcji	
Ocenianie ucznia podczas pracy na lekcji	
Reagowanie na zachowania trudne	
Dostosowanie czasu pracy podczas lekcji	
Wspieranie relacji rówieśniczych	
Praca domowa	
Inne spostrzeżenia	

Wnioski z obserwacji:

.....
 .....

Rekomendacje:

.....
 .....

Opracowanie własne

Rozdział III

Od Wielospecjalistycznej Oceny Poziomu Funkcjonowania Ucznia do Indywidualnego Programu Edukacyjno – Terapeutycznego

W szkole ponadpodstawowej, na przykładzie której sporządzono poniższą analizę, od lat uczą się uczniowie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, w tym uczniowie z niepełnosprawnością ruchową, ze spektrum autyzmu, dysfunkcją wzroku i od niedawna również uczniowie ukraińscy.

W przeprowadzonej wśród nauczycieli diagnozie pogłębionej dostrzeżono różne obszary wymagające wsparcia, w tym potrzebę podnoszenia kompetencji nauczycieli w zakresie umiejętności dostosowywania wymagań edukacyjnych do potrzeb i możliwości uczniów. Świadczy to o dużej odpowiedzialności kadry pedagogicznej szkoły i jej dążeniu do wzmacniania jakości własnej pracy.

Wskazano, że jednym z trudniejszych zadań, z którymi nauczyciele, specjaliści muszą się zmierzyć pracując z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych jest opracowanie Indywidualnych Programów Edukacyjno-Terapeutycznych i Wielospecjalistycznych Ocen Poziomu Funkcjonowania Ucznia.

Wymaga to pracy zespołowej nauczycieli, którzy ustalają jaki jest aktualny poziom wiedzy i umiejętności danego ucznia, a następnie formułują wskazania do indywidualizacji procesu kształcenia.

Wsparcie nauczycieli przez zespół kadrę SCWEW w tym zakresie odbywało się na wielu płaszczyznach i poprzez różne formy działania, min. analizę dokumentacji, konsultacje grupowe, indywidualne, warsztaty.

Podkreślenia wymaga fakt, że przedszkole i szkoły objęte wsparciem przez SCWEW uczestniczyły w konsultacjach na temat opracowywania lub weryfikowania IPET, jako jednego z najważniejszych dokumentów w pracy z uczniem posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Wyznacza kierunki pracy z uczniem, zapewniając mu osiągnięcie sukcesu edukacyjnego na miarę potrzeb i możliwości. Uwzględnienia jego mocne strony, uzdolnienia i predyspozycje.

Odpowiadając na bieżące potrzeby szkoły, podczas konsultacji zorganizowanych w ramach funkcjonowania SCWEW:

- dokonano analizy aktualnych aktów prawnych regulujących pracę z uczniem z niepełnosprawnością;
- zweryfikowano obowiązujący w szkole sposób dokumentowania pracy z uczniami z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego (arkusze IPET i WOPFU);
- przedstawiono strategię tworzenia IPET/WOPFU;

- udostępniono nauczycielom przykładowe arkusze tych dokumentów wraz z komentarzem do poszczególnych ich punktów; Materiały te pozostawiono do dyspozycji nauczycieli.

Wspólnie stwierdzono, że WOPFU jest niezbędna do właściwego i pełnego poznania ucznia. Pozwala ona na przygotowanie IPET-u, który będzie pokazywał kierunki pracy z uczniem. Będzie dokumentem podlegającym w miarę potrzeb zmianie, modyfikacji, tak aby służył rozwojowi ucznia.

Sformułowane przez uczestników konsultacji wnioski, wskazywały na potrzebę pogłębienia omawianych zagadnień, co Zespół SCWEW uwzględnił w kolejnych swoich działaniach. Podstawą tworzenia jest orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną.

Diagnoza zawarta w orzeczeniu daje zarówno informacje o problemach, zaburzonych funkcjach u ucznia, jak i określa jego potencjał i możliwości rozwojowe. Zdarza się, że wśród nauczycieli występują trudności z odczytaniem i interpretacją zapisów zawartych w orzeczeniu.

Wychodząc naprzeciw potrzebom nauczycieli, Zespół SCWEW zorganizował w ramach sieci współpracy i samokształcenia „W kręgu edukacji włączającej” szkolenie on-line „Analiza orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego w praktyce szkolnej”. Podczas spotkania dookreślono terminologię stosowaną w orzeczeniach oraz omówiono jego konstrukcję. W sposób obszerny przedstawiono, jak poszczególne deficyty, zaburzenia w rozwoju, wpływają na funkcjonowanie ucznia w szkole i jakie mogą powodować trudności w nauce poszczególnych przedmiotów. Uczestnicy spotkania uznali, że mając taką wiedzę, są w stanie zrozumieć i dostrzec trudności z jakimi zmagają się uczeń z określonymi deficytami i zaburzeniami, a tym samym jak uniknąć błędów stawiania wobec niego wymagań niemożliwych do spełnienia.

Analiza zapisów w orzeczeniu to punkt wyjścia do pełnego rozpoznania możliwości i potrzeb ucznia. To rozpoznanie wymaga uzupełnienia w oparciu o obserwację ucznia, wywiad z rodzicami, analizę wytworów jego pracy, dostępnej dokumentacji medycznej. Wielowymiarowe spojrzenie na ucznia jest warunkiem opracowania rzetelnej WOPFU, a następnie IPET.

Konstruowanie IPET wiąże się z koniecznością dostosowania wymagań edukacyjnych.

To zagadnienie, wymagało poszerzenia wiedzy i umiejętności nauczycieli, dlatego poświęcono mu kolejne konsultacje ze specjalistami SCWEW. W ich trakcie przypomniano przepisy prawa regulujące tworzenie dostosowań wymagań edukacyjnych. Podkreślono znaczenie i konieczność stosowania indywidualizacji w procesie edukacji, która uwzględniać musi potrzeby rozwojowe ucznia o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Ważne jest bazowanie na jego mocnych stronach, zainteresowaniach, tak aby mógł on czynić postępy w zdobywaniu wiedzy i umiejętności, na miarę swoich możliwości i odnosił sukcesy.

Omówiono zakres dostosowań wymagań edukacyjnych z uwzględnieniem:

- treści nauczania;

- warunków procesu edukacyjnego dotyczących zasad, metod, form i środków dydaktycznych;
- sposobów sprawdzania poziomu wiedzy i umiejętności.

Spotkania z nauczycielami wskazały na ich trudności dotyczące dostosowywania wymagań edukacyjnych na poszczególne śródroczne i roczne oceny.

Aby zwiększyć kompetencje nauczycieli w tym zakresie, przeprowadzono w ramach sieci współpracy i samokształcenia „W kręgu edukacji włączającej” warsztaty nt. „Dostosowania wymagań edukacyjnych do potrzeb i możliwości uczniów z niepełnosprawnością”. Wzięli w nich udział nauczyciele ze wszystkie placówek objętych wsparciem SCWEW oraz doradcy metodyczni Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie. W przygotowanie warsztatu włączyli się również przedstawiciele Zespołu Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej w Częstochowie udostępniając materiały do ćwiczeń. **Załącznik 1**

W tematykę spotkania wprowadziła uczestników bajka pt. „Jak kózka uczyła się pływać”. Refleksja poczyniona po jej wysłuchaniu pozwoliła na sformułowanie wniosków:

- każdy ma prawo do zachowania indywidualności;
- nie musimy być idealni, we wszystkim dobrzy;
- szkoła powinna rozwijać różnorodne umiejętności, zdolności, talenty.

Podkreślono też, że indywidualizacja pracy z dzieckiem lub uczniem o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych to konieczność, potrzeba, obowiązek i szansa dla nich.

W części teoretycznej spotkania przypomniano wszystkie zagadnienia odnoszące się do dostosowania wymagań edukacyjnych wynikających z aktów prawnych. Przedstawiono praktyczne wskazówki, jak dostosować wymagania edukacyjne niezbędne do otrzymania przez ucznia poszczególnych śródrocznych i rocznych ocen, z uwzględnieniem jego możliwości psychofizycznych.

Zdjęcie przedstawia nauczycieli szkół objętych wsparciem podczas warsztatów na temat „Dostosowanie wymagań edukacyjnych do potrzeb i możliwości uczniów z niepełnosprawnością” w ramach sieci współpracy i samokształcenia „W kręgu edukacji włączającej”

Podczas pracy w grupach dokonano analizy przykładowego orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Na jej podstawie wyróżniono trudności oraz mocne strony ucznia. Wykonując to zadanie nauczyciele korzystali z materiałów zamieszczonych w sieci współpracy i samokształcenia przypominających o tym, jak dana trudność wpływa na dziecko lub ucznia i jakie mogą być jej symptomy.

Wyróżniono zakresy i sposoby dostosowania wymagań edukacyjnych. Opracowano przykłady dostosowania wymagań edukacyjnych z wybranych przedmiotów do potrzeb i możliwości konkretnego ucznia.

Podjęte w ramach funkcjonowania SCWEW działania dotyczące dokumentowania pracy z uczniem o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, pozwoliły usystematyzować i zaktualizować wiedzę nauczycieli w tym zakresie.

Pozwoliły zrozumieć, że:

- dokumentowanie pracy z uczniem musi być zgodne z obowiązującymi przepisami prawa;
- dokumentowanie wymaga skoordynowanych działań, pracy zespołowej wszystkich nauczycieli i specjalistów pracujących z uczniem;
- konieczne jest włączenie rodziców w proces rozpoznawania potrzeb i możliwości dziecka oraz planowania z nim pracy;
- dokumenty nie mogą być opracowywane w oderwaniu od siebie, stanowią one pewną całość.

**Warsztat dla uczestników sieci współpracy i samokształcenia
„W kręgu edukacji włączającej”**

**Temat: Dostosowanie wymagań edukacyjnych do potrzeb
i możliwości uczniów z niepełnosprawnością**

Warsztat realizowany w ramach modułu: Metodyka pracy szkoły włączającej

Cel ogólny:

- Przypomnienie zasad dostosowywania wymagań edukacyjnych do potrzeb i możliwości uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych;
- Podniesienie kompetencji metodycznych nauczycieli w zakresie dostosowania wymagań edukacyjnych.

Cele szczegółowe:

Uczestnik warsztatu:

- analizuje wybrane zapisy prawa oświatowego;
- wyróżnia elementy poznania rzeczywistości edukacyjnej i podejmuje refleksję;
- różnicuje pojęcia/ zagadnienia tj. warunki procesu edukacyjnego, warunki sprawdzania poziomu wiedzy i umiejętności, warunki zewnętrznej reorganizacji przestrzeni nauczania;
- dokonuje analizy przykładowego orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego - wyróżnia mocne strony dziecka/ ucznia i jego trudności;
- wyróżnia zakresy i sposoby dostosowania odpowiednio programu wychowania przedszkolnego lub wymagań edukacyjnych;
- opracowuje przykład dostosowania programu wychowania przedszkolnego do potrzeb rozwojowych dziecka lub wymagań edukacyjnych z przedmiotu którego uczy do potrzeb i możliwości ucznia;
- dzieli się wynikami pracy i formułuje wnioski;

Forma: praca grupowa, praca indywidualna

Metody: słowna, praktycznego działania

Środki dydaktyczne:

prezentacje, laptopy, przykładowe orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, przyniesione przez nauczycieli programy wychowania przedszkolnego, programy nauczania, wymagania edukacyjne na poszczególne śródroczne i roczne oceny z poszczególnych przedmiotów, materiały pomocnicze, wybrane akty prawne, plakat z narysowanym balonem, kolorowe, samoprzylepne karteczki.

Aranżacja przestrzeni: Przygotowanie 5 „stanowisk”, na każdym laptop i materiał wypracowany w ramach sieci współpracy i samokształcenia dot. analizy zapisów w orzeczeniach o potrzebie kształcenia specjalnego oraz zestaw załączników.

Przebieg zajęć:

Czynności organizacyjne i porządkowe

Część wprowadzająca

- „Bajkowy poranek”

Prezentacja bajki „Jak kózka uczyła się pływać”, Moost Nele, 2017

Formułowanie przez uczestników wniosków na podstawie bajki.

Część warsztatowa

Podział uczestników na 5 zespołów:

1. *Nauczyciele przedszkoli, w tym doradca metodyczny oraz specjalista SCWEW*
2. *Nauczyciele szkoły podstawowej – klasy 1-3, w tym doradca metodyczny oraz specjalista SCWEW*
3. *Nauczyciele szkoły podstawowej – klasy IV – VIII, w tym doradca metodyczny oraz specjalista SCWEW*
4. *Nauczyciele szkoły ponadpodstawowej – liceum ogólnokształcące, w tym doradca metodyczny oraz specjalista SCWEW*
5. *Nauczyciele szkoły ponadpodstawowej – szkoła branżowa (nauczyciele zawodu), w tym doradca metodyczny oraz specjalista SCWEW*

Praca

- analiza orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego;
- wyróżnianie trudności oraz mocnych stron dziecka/ ucznia na podstawie dostępnej dokumentacji (orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, WOPFU);
- refleksja w grupach: jakich informacji nam brakuje i skąd możemy je uzyskać?

Uwaga:

Zwracamy uwagę na to, że występowanie pewnych trudności nie jest „przypisane” określonemu rodzajowi niepełnosprawności. Grupa uczniów przejawiająca dane trudności, może być bardzo zróżnicowana.

- analizowanie zebranego materiału – „skonfrontowanie” go z materiałem umieszczonym w sieci - jak dana trudność wpływa na dziecko/ ucznia, jakie mogą być jej symptomy, objawy – refleksja z uwzględnieniem etapu edukacyjnego i/lub realizowanego przedmiotu;
- wyróżnienie zakresów i sposobów dostosowania odpowiednio programu wychowania przedszkolnego lub wymagań edukacyjnych – z wykorzystaniem materiałów przyniesionych przez uczestników spotkania.

Część warsztatowa

- analiza wybranego fragmentu programu wychowania przedszkolnego i próba jego dostosowania do potrzeb i możliwości konkretnego dziecka lub analiza wymagań edukacyjnych wynikających z realizowanego przez nauczyciela programu nauczania

i próba ich dostosowania na poszczególne śródroczne i roczne oceny - praca z wykorzystaniem materiału pomocniczego.

Podsumowanie pracy

Wnioski

Rozdział IV

Zróżnicowane potrzeby edukacyjne uczniów a organizacja procesu edukacyjnego

Zadaniem każdego nauczyciela jest celowe i systematyczne kierowanie pracą uczniów w procesie nauczania, stworzenie takich warunków, by uczeń mógł osiągnąć sukces na miarę swoich możliwości.

Nauczyciele realizują to zadanie wykorzystując różnorodne formy, metody, techniki oraz strategię pracy. Starają się zaciekać uczniów swoim przedmiotem. Ta ciekawość jest bardzo ważna, ponieważ bezpośrednio wpływa na motywację wewnętrzną. Ważne jest też zbudowanie w uczniach przekonania, że są oni w stanie sprostać stawianym im wymaganiom. Jest to podstawą zaangażowania uczniów w podejmowane aktywności.

Uczniowie z odpowiednim poczuciem własnej wartości, kierujący się wewnętrzną motywacją wykazują większą samodzielność, chętnie biorą odpowiedzialność za swoje działania a uczenie się oparte na relacjach jest dla nich ważne i wartościowe.

Uwzględnienie w organizacji procesu edukacyjnego takich elementów jak poczucie własnej wartości, zaangażowania, samodzielności oraz umiejętności współpracy powoduje, że uczniowie stają się bardziej świadomi swojego udziału w procesie uczenia się. Powyższe warunki dotyczą wszystkich uczniów i czasem są wyzwaniem dla nauczycieli. Dotyczy to przede wszystkim nauczycieli pracujących z bardzo zróżnicowaną grupą.

Przykładem są tu uczniowie szkoły ponadpodstawowej objętej wsparciem Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Częstochowie, którzy mają różnorodne potrzeby edukacyjne. Na co dzień doświadczają, że ludzie różnią się między sobą a akceptacja, tolerancja i empatia są niezbędne dla dobrego funkcjonowania społecznego.

Praca w klasie zróżnicowanej wymaga dużej elastyczności i otwartości od nauczycieli, dlatego w diagnozie pogłębionej wskazali oni m.in. na takie obszary jak:

- motywowanie uczniów;
- ocenianie;
- dobór odpowiednich metod pracy.

Wyróżnione obszary zostały ujęte w planie działań wspierających szkołę opracowanym przez kadrę SCWEW. Określono w nim ramy czasowe i formy wsparcia. Plan był na bieżąco weryfikowany i modyfikowany, a działania przewidziane do realizacji w kolejnych etapach, doprecyzowane w harmonogramach.

Poniżej zaprezentowano konkretne przedsięwzięcia ukierunkowane na podniesienie jakości pracy z uczniem o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych oraz z grupą zróżnicowaną. Organizację wsparcia dla szkoły zaczęto od prezentacji dostępnej wiedzy na temat stwarzania korzystnych warunków dla procesu uczenia się. Rzetelna wiedza, konkretne umiejętności

i postawy określają kompetencje nauczycieli i pozwalają na poprawienie wydajności procesu dydaktycznego i komfortu, w jakim jest on realizowany.

W przygotowanych przez Zespół SCWEW materiałach promowano więc wartość zróżnicowanych zespołów klasowych i ich znaczenie dla jakości edukacji.

Zwracano uwagę na to, że praca w grupie zróżnicowanej pozwala uczniom na większe zrozumienie i akceptację indywidualnych różnic i różnorodności. Uczy szacunku dla wszystkich ludzi i najlepiej przygotowuje do dorosłego życia w integracyjnym społeczeństwie.

Materiały zostały zamieszczone na stronie internetowej Zespołu Szkół Specjalnych Nr 23 im. Janusza Korczaka w Częstochowie, w zakładce SCWEW – „Edukacja włączająca” oraz na stronie szkoły objętej wsparciem. Informacje pojawiły się również na szkolnych Facebookach.

Najnowsza wiedza z omawianego zakresu była również zaprezentowana podczas szkolenia Rady Pedagogicznej „Jak efektywnie wspierać ucznia o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych”. Celem było tu przybliżenie zagadnień dotyczących pracy w klasie zróżnicowanej oraz prezentacja dobrych praktyk.

Wspólnie dookreślono te elementy, które wspierają proces uczenia się, to jest:

- konieczność kierowania uwagi uczniów na to, co chcemy żeby zapamiętali;
- ograniczanie w prezentacjach nieistotnych elementów;
- używanie prostego, jednoznacznego języka;
- hierarchiczne porządkowanie informacji;
- zapewnianie uczniom wolnych od tzw. „rozpraszaczy” warunków nauki;
- konieczność powtarzania materiału;
- podawanie najważniejszych treści na początku lekcji oraz podsumowywanie zajęć;
- stosowanie wielomodalnego przekazu, różnorodnych metod nauczania;
- odnoszenie nowej wiedzy do tego co uczniowie już znają, a najlepiej do ich doświadczeń.

Przypomniano, że pierwszym zadaniem nauczycieli, specjalistów jest określenie, czego uczeń potrzebuje, aby lepiej funkcjonować w szkole.

Zwrócono uwagę na znaczenie rozpoznania jak uczeń radzi sobie w klasie, co go blokuje, a co sprzyja zdobywaniu wiedzy i umiejętności. Takie rozpoznanie stanowi podstawę diagnozy funkcjonalnej. Podkreślono ogromną rolę rówieśników, którzy dostrzegając różnice między sobą, mogą formułować komentarze będące źródłem odrzucenia i izolacji rówieśniczej. Podjęto refleksję na temat jak przeciwdziałać ewentualnym barierom mentalnym.

Szkolenie Rady Pedagogicznej ujawniło też co wymaga dalszej analizy z obszaru „metodyka pracy z uczniem o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych”. Wskazano tu przede wszystkim na potrzebę przypomnienia i usystematyzowania wiedzy na temat oceniania uczniów.

Ocenianie to jedno z najtrudniejszych zadań nauczyciela. Dostarczać ono powinno informacji pomocnych w planowaniu i doskonaleniu procesu kształcenia poszczególnych uczniów.

W ramach zorganizowanych przez SCWEW konsultacji eksperckich (grupowych i indywidualnych) nauczyciele przypomnieli sobie elementy oceniania kształtującego oraz jego znaczenie w budowaniu na lekcjach z uczniami atmosfery sprzyjającej uczeniu się.

Zwrócili uwagę na takie strategie oceniania kształtującego jak:

- określanie i wyjaśnianie uczniom celów uczenia się i kryteriów sukcesu;
- organizowanie w klasie dyskusji;
- pozyskiwanie podczas zajęć informacji na temat czy i jak uczniowie się uczą;
- udzielanie uczniom informacji zwrotnych;
- zachęcanie uczniów, by wzajemnie korzystali ze swojej wiedzy i umiejętności;
- wspomaganie uczniów, by stali się autorami procesu własnego uczenia się.

Ważnym działaniem było wspólne omówienie indywidualnych przypadków uczniów w kontekście wykorzystania elementów oceniania kształtującego w pracy z całą klasą.

Przydatny okazał się tu również utworzony w ramach funkcjonowania sieci współpracy i samokształcenia SCWEW moduł „Metodyka pracy szkoły włączającej”.

Praca on-line obejmująca samokształcenie z wykorzystaniem udostępnionych materiałów, prezentacji i opracowań, pozwoliła na uporządkowanie i poszerzenie poruszanych treści.

Podczas warsztatu stacjonarnego uczestnicy doświadczyli z kolei trudności, które były zbliżone do tych, jakie wiążą się z dysfunkcją wzroku, słuchu lub zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Zespół SCWEW opracował scenariusz warsztatu na temat „Skuteczne metody i formy pracy z uczniem o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych”. **(Załącznik 1)**

Uwzględniając zidentyfikowane problemy, wskazywali skuteczne strategie, formy i metody pracy z uczniem o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Określili elementy, które pomagały w realizacji zadań oraz te, które zdecydowanie utrudniały podejmowanie aktywności.

Na podstawie własnych odczuć i doświadczeń nauczyciele sformułowali wnioski na temat strategii, form i metod pracy z grupą zróżnicowaną.

Zwrócili uwagę na takie elementy jak:

- zapewnienie każdemu uczniowi odpowiedniego miejsca w klasie;
- dbanie o odpowiedni sposób mówienia do uczniów (np. prosty język, krótkie, zrozumiałe komunikaty, jednoznaczne polecenia);
- wzmacnianie przekazu słownego znakiem graficznym (np. stosowanie instrukcji pisanych);
- dostosowanie do potrzeb uczniów czasu i tempa pracy;
- dzielenie zadań na etapy;
- zapewnienie odpowiednich warunków zewnętrznych (wyciszona sala lekcyjna, właściwe oświetlenie);
- dostosowanie środków i materiałów dydaktycznych;
- zachowanie przewidywalności, stałości miejsca, przedmiotów w klasie, itp.;

- zapewnienie uczniom o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych wsparcia rówieśniczego;
- dbanie o właściwą atmosferę podczas zajęć;
- zapewnienie poczucie bezpieczeństwa.

Zdjęcie przedstawia nauczycieli szkół objętych wsparciem, wykonujących zadania związane z tematem warsztatu „Skuteczne metody i formy pracy z uczniem o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych”

Omówione powyżej działania realizowane w ramach funkcjonowania SCWEW, wzmocniły przekonanie nauczycieli, że edukacja powinna być dostępna w atrakcyjnej formie dla wszystkich uczniów i powinna być dostosowana do ich możliwości i preferencji.

Zajęcia należy przygotowywać w ten sposób, by mogła z nich korzystać jak największa grupa uczniów, w tym także uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Rozwiązania, które są dobre dla wszystkich uczących się, w pierwszej kolejności powinny być wdrażane i wykorzystywane.

Pojawiła się tu również refleksja, że bywają sytuacje, gdy potrzeby ucznia są na tyle specyficzne, że konieczne są dodatkowe modyfikacje i racjonalne dostosowania.

Jako przykład nauczyciele podali tu potrzeby uczniów z zespołem Aspergera.

Podczas konsultacji eksperckich na temat funkcjonowania ucznia z zespołem Aspergera zaprezentowano więc praktyczne wskazówki przydatne w pracy z uczniami z ASD. Podkreślono jednak, że nie ma tu gotowych rozwiązań a wypracowanie skutecznych metod organizacji nauki i procesu dydaktycznego należy do zadań zespołu nauczycieli i specjalistów pracujących z danym uczniem.

Nauczyciele zgodzili się, że w pracy z uczniami sprawdza się stosowanie różnorodnych, wielomodalnych środków prezentacji materiału dydaktycznego, a także elastyczność w zakresie sprawdzania wiedzy i umiejętności uczniów oraz motywowania ich do pracy.

Sposobom motywowania poświęcono kolejne formy wsparcia - obserwację wspierającą, zajęcia modelowe oraz działanie doradczo – szkoleniowe. Zapotrzebowanie na powyższą tematykę wynikało nie tylko z diagnozy wstępnej, ale także bieżących zainteresowań nauczycieli.

(Załącznik 2)

Szerokie spojrzenie na zagadnienie pozwoliło dokonać pewnego podsumowania:

- uczniów należy zachęcać do aktywności, samodzielności, do dokonywania wyborów;
- ważne jest stosowanie natychmiastowych pozytywnych komunikatów zwrotnych;
- uczniom należy stawiać zadania wymagające zróżnicowanych umiejętności;
- warto proponować im atrakcyjne aktywności związane z tematem, np. wyszukiwanie w Internecie określonych ciekawostek, czy testów internetowych sprawdzających wiedzę;
- należy uwzględniać zainteresowania uczniów;
- podczas codziennych zajęć należy stwarzać okazję do współpracy z kolegami, aktywizować uczniów do pracy w grupach;
- warto pamiętać, że płynny przebieg zajęć zachęca uczniów do działania;
- szybkie rundy bez przymusu dają każdemu uczniowi możliwość wypowiedzenia się, a zdanie podsumowujące na koniec zajęć zachęca do formułowania wniosków;
- warto zadbać o dobrą atmosferę na lekcji, wywoływać pozytywne emocje tj. zadowolenie, przyjemność, radość;
- należy zwiększać poczucie pewności siebie u uczniów, ponieważ motywacja zawsze łączy się z akceptacją siebie i wiarą w swoje możliwości.

Zdjęcie przedstawia plakat „Człowiek sukcesu” wykonany przez uczniów podczas zajęć modelowych na temat poczucia własnej wartości

W szkole wiele uwagi poświęcono organizacji procesu kształcenia. Podczas kolejnych działań zbierano informacje zwrotne, wspólnie redagowano wskazania, które z kolei stały się podstawą doskonalenia procesu uczenia się, nauczania oraz podnoszenia jakości edukacji dla wszystkich.

Scenariusz warsztatu zorganizowanego w ramach sieci współpracy i samokształcenia SCWEW nt. **„Skuteczne metody i formy pracy z uczniem o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych”**

Cel ogólny: wzrost kompetencji wśród uczestników w obszarze włączania i różnorodności.

Cele szczegółowe

Uczestnik warsztatu:

- Utrwala wiedzę na temat form i metod pracy w klasie zróżnicowanej;
- Doświadcza różnych trudności podczas wykonywania zadań;
- Dzieli się z pozostałymi uczestnikami swoimi odczuciami (tym, jak czuł się „w roli”)
- Określa które czynności innych osób, które sytuacje lub elementy fizyczne pomagały mu w realizacji zadań;
- Dookreśla, co zdecydowanie utrudniało podejmowanie aktywności;
- Formułuje wnioski;
- Uwzględniając zidentyfikowane problemy, wskazuje skuteczne formy i metody pracy z konkretnym uczniem.

Forma: praca grupowa, praca indywidualna

Metody: słowna, praktycznego działania

Środki dydaktyczne: prezentacja ORE Metody, formy i strategie pracy w klasie zróżnicowanej; gogle, zatyczki, rękawiczki, „wyszywanki” o różnym poziomie trudności, karty z zadaniami, dywan glottodydaktyczny, kredki (niebieskie, czerwone, żółte)

Aranżacja przestrzeni: Przygotowanie 4 „stanowisk” i zorganizowanie przy każdym z nich innych aktywności.

Przebieg zajęć:

Część I Wprowadzenie (5 min.)

- Metody i formy pracy w klasie zróżnicowanej – prezentacja;
- Strategie nauczania.

Część II

- Podział uczestników na 4- osobowe grupy; przypisanie „roli” poszczególnym osobom w każdej grupie (5 min.):

- „uczeń z dysfunkcją wzroku” – niewidzący lub słabowidzący – z goglami na oczach ograniczającymi pole widzenia lub ostrość widzenia,
- „uczeń z dysfunkcją słuchu” – niesłyszący, słabosłyszący – z zatyczkami w uszach,
- „uczeń ze spektrum autyzmu” – w podwójnych rękawiczkach (jednorazowych + grubych wełnianych),
- uczeń bez żadnych trudności
  - Wykonywanie zadań (50 min.)

Zapewnienie uczestnikom - „uczniom” 10 minut na wykonanie zadania przy każdym stole, zwrócenie uwagi na aktywność wszystkich osób w grupie podczas wykonywania zadań.

Stolik 1: „Wyszywanie” – przeplatanie sznurówki, nici;

Stolik 2: „Zgadnijcie co to za wyraz”

Korzystając z dywanika glottodydaktycznego uczestnicy, przechodząc z litery na literę prezentują pozostałym wyraz do odczytania.

Stolik 3: Ćwiczenia słowne

Źródło:

Odkrywając właściwy „klucz”, uczestnicy przypisują liczbę poszczególnym słowom, np.

Wiedząc, że „kot ma się tak do 3 jak pies do 4”, to.... (Poprawna odpowiedź to LICZBA LITER w słowie).

Wiedząc, że „Mama ma się tak do 4, jak dziadziuś do 5”, to... (Poprawna odpowiedź to LICZBA GŁOSEK W SŁOWIE).

Wiedząc, że kot ma się tak do 1, jak pies do 2, mama do 2, to.... (Poprawna odpowiedź to LICZBA SAMOGŁOSEK W SŁOWIE).

Stolik 4 – Sudoku

Należy wypełnić wszystkie puste kwadraty liczbami od 1 do 9 tak, by każdy wiersz, każda kolumna i każdy mały kwadrat 3x3 po zakończeniu wypełniania zawierał wszystkie cyfry od 1 do 9. Każda cyfra może być zawarta tylko raz w danym wierszu, kolumnie lub kwadracie.

Przykład:

Uczestnicy siadają w kręgu i dzielą się swoimi spostrzeżeniami (10 min):

- Jak czułeś się jako dziecko/ uczeń z dysfunkcją słuchu?
- Jak czułeś się jako dziecko/ uczeń z dysfunkcją wzroku?
- Jak czułeś się jako dziecko/ uczeń z autyzmem (z zaburzeniem czucia)?
- Jak czułeś się jako dziecko/ uczeń bez trudności pracując w zróżnicowanym zespole?
  - Uczestnicy dzielą się tym razem na 4 zespoły (15 min.):

Zespół osób będących wcześniej w roli uczniów z dysfunkcją wzroku.

Zespół osób będących wcześniej w roli uczniów z dysfunkcją słuchu.

Zespół osób będących wcześniej w roli uczniów ze spektrum autyzmu.

Zespół osób będących wcześniej w roli uczniów bez dysfunkcji.

W zespołach dookreślają:

- Kto/ co pomagał/pomagało mi w realizacji poszczególnych zadań?
- Co przeszkadzało?
- Co można było zrobić na etapie przygotowania zadania, żeby ułatwić jego wykonanie osobom, które odgrywali (wnioski, rekomendacje)?

Swoimi spostrzeżeniami dzielą się też „uczniowie bez trudności.

Przedstawiciel każdego zespołu przedstawia wnioski i rekomendacje;

„TO” mi przeszkadzało	„TO” mi pomagało	Wnioski/ rekomendacje (w tym dotyczące warunków, strategii, metod i form pracy)

- Podsumowanie warsztatu (5 min.)

ARKUSZ OBSERWACJI WSPIERAJĄCEJ

Miejsce (nazwa szkoły):

Data:

Informacje o uczniach/ klasie:

Rodzaj zajęć:

Opis sali lekcyjnej, w której odbywają się zajęcia:

Nauczyciel prowadzący zajęcia:

Rodzaj obserwacji:

Przedmiot i zakres obserwacji:

Cel obserwacji (aspekty zajęć/ lekcji, na które będziemy zwracać szczególną uwagę):

Czas obserwacji:

Przedmiot i zakres obserwacji	Spostrzeżenia
Postawa nauczyciela	
Atrakcyjność zajęć i zastosowane metod pracy	
Czynności motywujące na lekcji	
Przebieg zajęć: - aktywność uczniów - dyscyplina, atmosfera	

Rozdział V

Kształtowanie właściwych postaw rówieśniczych

Budowanie społeczeństwa inkluzyjnego wiąże się z umiejętnością spojrzenia na odmienność w sposób pozytywny. Burzenie barier psychicznych i kształtowanie poczucia indywidualności w związku z niepełnosprawnością własną i innych jest podstawą walki ze stereotypami, które wciąż jeszcze tkwią w społeczeństwie. Służą temu m.in. organizowane kampanie społeczne.

Uczeń współczesnej szkoły powinien więc dostrzegać różnice, ale nie różnicować poszczególnych osób. Powinien kierować się dobrem, poszanowaniem prawdy i godności człowieka.

Nie wszyscy uczniowie z takim podejściem sobie radzą. Bywa, że potrzebne są działania umożliwiające wzajemne poznanie, sprzyjające kształtowaniu i modyfikacji określonych postaw. Oczywiście proces kształtowania postaw wobec innych osób, w tym osób z niepełnosprawnościami nie może być jedynie zadaniem nauczycieli. Ten proces powinien być realizowany także w rodzinie i w środowisku danego ucznia.

Diagnoza pogłębiona w szkole ponadpodstawowej wykazała, że nie wszyscy uczniowie rozumieją sytuację swoich kolegów, koleżanek o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Z analizy zebranego podczas diagnozy materiału wynikało, że przydatne mogą tu być działania integrujące zespół klasowy, rozmowy z młodzieżą o akceptacji, tolerancji, empatii i zrozumieniu.

Jako obszar do wsparcia, wskazano tu również wzmocnienie kompetencji kadry w kreowaniu postrzegania uczniów ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi przez rówieśników.

Najczęściej do kształtowania postaw społecznych wykorzystuje się różnego rodzaju akcje i przedsięwzięcia szerzące wiedzę i zmieniające myślenie na temat określonego problemu. Kształtowanie postaw to jednak długotrwały proces, trwający od wczesnego dzieciństwa. Tu potrzeba wielu działań, a przede wszystkim pozytywnego przykładu innych.

Działania ukierunkowane na podnoszenie świadomości na temat różnorodności w społeczeństwie, Specjalistyczne Centrum Wspierające Edukację Włączającą w Częstochowie rozpoczęło od przeprowadzenia kampanii społecznej „Różnorodni ale RAZEM”.

Podczas jej trwania podkreślano, że tę różnorodność, jeśli chodzi o dzieci i młodzież, widać w przedszkolach i szkołach, bo każde dziecko, każdy uczeń ma swój potencjał, każdy jest niepowtarzalny i wyjątkowy. Nie zmienia to jednak faktu, że podstawowe potrzeby wszyscy mają takie same. Jedną z tych potrzeb odnosi się do pragnienia przebywania z innymi ludźmi, akceptacji ze strony innych, przyjaźni i zrozumienia. Realizacja tej potrzeby nie może być zakłócona czy ograniczona.

Kampania objęła następujące działania:

- informacje na portalach społecznościowych, stronach internetowych placówek objętych wsparciem oraz SCWEW;
- ulotki i plakaty;

- informacje w prasie;
- spot radiowy;
- piknik „Różnorodni ale RAZEM”;
- przybliżanie założeń i celów kampanii podczas różnorodnych imprez szkolnych i międzyszkolnych.

Działania związane z kształtowaniem życzliwości i wzajemnej akceptacji nie mogą jednak być okazjonalne. Ważne, by włączone one zostały w codzienne sytuacje wychowawcze, zarówno w szkole, jak i w domu.

Zmiana świadomości pomaga w równoprawnym traktowaniu wszystkich ludzi. Istotne jest także, by świadomie promować takie wartości jak uczciwość oraz szacunek do siebie i innych. To wiąże się z umiejętnością reagowania przez dorosłych na niezaplanowane, trudne sytuacje związane często z postawami młodzieży względem siebie.

Zdarza się, że pewne zachowania uczniów, ich agresja skierowana na innych wywołuje sytuacje kryzysowe. Tego typu sytuacje, czy choćby incydenty krytyczne zdarzają się dziś w wielu szkołach. Trzeba być na nie przygotowanym, bo zwykle występują one nagle i nieoczekiwanie.

Mając tego świadomość, Zespół SCWEW zorganizował dla nauczycieli szkoły ponadpodstawowej konsultacje eksperckie na temat „Interwencja kryzysowa”

Nauczyciele dowiedzieli się jakie konkretnie zdarzenia mogą wywołać sytuację kryzysową. Spotkanie z ekspertem zewnętrznym uzmysłowiło im, że przygotowanie do sytuacji kryzysu obejmuje planowanie, trening oraz działanie w sytuacji zagrożenia.

Choć w wielu tego typu sytuacjach podstawowe działania podejmują powołane do tego służby, to jednak nauczyciele muszą znać zasady współpracy z nimi oraz wiedzieć, co robić, by zredukować skutki zdarzenia kryzysowego.

Szczegółowo o przemocy rówieśniczej nauczyciele rozmawiali z ekspertem zewnętrznym. Wspólnie ustalili, że najważniejsze to podjąć działania w odpowiednim momencie. Dostrzegać co się dzieje, reagować na pierwsze symptomy niepokojących sytuacji. Konsultacje pozwoliły nauczycielom poszerzyć swoje umiejętności, pozwoliły odpowiedzieć na wiele ważnych pytań: co robić, żeby zapobiegać dręczeniu rówieśniczemu?, co robić gdy takie sytuacje już wystąpią?, co robić, by młodzi ludzie nie krzywdzili siebie nawzajem?

Nie ma tu jednej recepty ale są pewne zasady, które pozwalają zapobiegać zjawisku przemocy rówieśniczej. Wymienić tu można między innymi:

- warto ustalać z uczniami normy i zasady, dzięki którym będą oni wiedzieli jakie zachowania są dozwolone a jakie niedopuszczalne zarówno na terenie szkoły, jak i poza nią;
- należy wspólnie ustalać konsekwencje dla uczniów przejawiających zachowania agresywne i bezwzględnie tych konsekwencji przestrzegać;
- budować w klasie taką atmosferę, która zapewni uczniom poczucie, że są oni odpowiedzialni za to, co dzieje się w klasie, w szkole, w otoczeniu.;
- należy integrować uczniów, uczyć ich współpracy;

- konieczne jest budowanie i wzmacnianie u uczniów poczucia wartości.

Jak to robić, nauczyciele mieli możliwość zobaczyć na zajęciach modelowych przeprowadzonych przez specjalistów SCWEW.

Na warsztatach uczniowie rozmawiali np. o postrzeganiu siebie i innych. Doświadczali jakie trudności w codziennym funkcjonowaniu mają osoby z różnego rodzaju niepełnosprawnościami. Chodzi tu m. in. o trudności w komunikacji, nawiązywaniu relacji i kontaktu. Uczniowie poznali z czym mierzą się inni. Przekonali się, że to co dla jednych jest oczywiste i łatwe, innym sprawia ogromną trudność. To uczyło ich cierpliwości i wyrozumiałości.

Przeprowadzone warsztaty były też okazją do pracy grupowej. Uczniowie współpracowali, pomagali sobie i spontanicznie, z życzliwością wspierali się nawzajem.

Tego typu forma pracy zawsze sprzyja nawiązywaniu relacji i budowaniu pozytywnych postaw

Podczas zajęć modelowych z uczniami, nauczyciele szkoły ponadpodstawowej obserwowali też, jakie strategie warto zastosować, budując u uczniów poczucie wartości. Głównym celem zajęć było pokazanie nauczycielom jak uczyć młodzież dostrzegania w sobie pozytywnych wartości. Jak kształtować u uczniów świadomość, że każde działanie powoduje reakcję, a każda decyzja wpływa na ich życie. **(Załącznik nr 1), (Załącznik 2)**

Młodzieży brakuje czasem pozytywnych wzorców. Goniąc za nierealnymi ideałami, zniechęca się do działania, a niewielkie potknięcia, powodują wycofanie i rezygnację.

Nie sposób mówić o kształtowaniu właściwych postaw rówieśniczych, nie wspominając o najważniejszych dla młodego człowieka osobach. Rodzina to grupa, która postawy kształtuje od najwcześniejszych lat życia. W tym obszarze warto jednak rodzinę wspierać.

Konsultacje dla rodziców na temat „Po czym poznać, że dzieje się coś złego” – o nietypowych zachowaniach młodzieży i sposobach reagowania oraz na temat sposobów kształtowania u młodzieży postaw tolerancji i akceptacji, wyszły naprzeciw tej potrzebie.

Nie ma wątpliwości, że o trudnych sprawach czasami łatwiej rozmawia się z osobami spoza najbliższego otoczenia. Wiedząc o tym, nauczyciele zwrócili się do kadry SCWEW z prośbą o objęcie wsparciem uczniów doświadczających hejtu.

Celem zajęć przeprowadzonych przez eksperta zewnętrznego – wykwalifikowanego psychologa, było zapoznanie młodzieży z tym zjawiskiem, pokazanie jakie mogą być konsekwencje hejtu, czym hejt różni się od mowy nienawiści, a przede wszystkim jak na niego reagować.

Poruszony temat jest bardzo aktualny, gdyż w dzisiejszych czasach wykracza on poza rzeczywiste kontakty, uczniowie stykają się z nim również w sieci.

Ważnym wnioskiem ze spotkania młodzieży z ekspertem zewnętrznym było ustalenie, że wszyscy którzy są świadkami hejtu, powinni:

- wyrażać swój sprzeciw poprzez nie udostępnianie treści;
- nie lajkować negatywnych wpisów;
- zgłaszać ich pojawienie osobie dorosłej;
- zgłaszać administratorowi strony internetowej.

W podsumowaniu zajęć uczniowie zgodnie oświadczyli, że z hejtem nie wolno się zgadzać, a jeśli jest się jego świadkiem należy bezwzględnie reagować.

Głównym zadaniem działań realizowanych w ramach SCWEW, było uwrażliwienie nauczycieli na to, by w swojej pracy wychowawczej z młodzieżą podkreślali, że relacji z osobami o zróżnicowanych potrzebach nie mogą określać stereotypy. Przypominano o sposobach reagowania w sytuacjach kryzysowych, o możliwościach uzyskania wsparcia podczas podejmowania działań interwencyjnych.

Zwracano uwagę na to, że postawy kształtuje doświadczenie, a uczniom należy zapewniać takie sytuacje z których wychodzą z większym poczuciem własnej wartości i sprawczości. Należy z nimi otwarcie rozmawiać, również na trudne tematy.

Scenariusz zajęć

Informacje wstępne:

Czas trwania zajęć:

Temat zajęć: „Motywacja to przyszłość”

Cele ogólne zajęć :

- wzmacnianie odpowiedzialności i sprawczości;
- kształtowanie poczucia kompetencji i motywacji wewnętrznej;
- motywowanie uczniów do aktywności;
- rozwijanie współpracy.

Cele szczegółowe – operacyjne:

Uczniowie:

- potrafią wypowiadać się pozytywnie o sobie;
- poznają wartości kierujące życiem człowieka;
- wiedzą, że przyszłość zależy od jego wyborów i decyzji;
- omawiają swoje plakaty;
- formułują definicje motywacji.

Metody i formy pracy:

Metody pracy:

- metoda pogładowa;
- metoda działań praktycznych - zaangażowanie uczniów w działanie;
- metody aktywizujące.

Forma pracy: grupowa

Materiały, środki dydaktyczne i wyposażenie niezbędne do przeprowadzenia zajęć:

arkusze papieru, mazaki, załączniki nr 1, 2, kłębki wełny

Przebieg zajęć :

Część I

1. Powitanie

Prowadzący przedstawiają się i witają uczestników, proszą o ułożenie krzesel w kręgu.

Prowadzący informuje uczniów o tym, że dzisiejsza lekcja będzie na temat motywacji, ale przed tematem głównym nastąpi ćwiczenie integrujące.

- Ćwiczenie integrujące

Uczniowie siedzą w kręgu: jedno z uczniów dostaje dwa kłębki sznurka: biały i niebieski.

Prowadzący podaje jednemu uczniowi biały kłębek (trzymając końcówkę sznurka) i mówi:

„Lubię.....” Następnie podaje niebieski kłębek (trzymając końcówkę sznurka) i mówi: „Marzę O.....”.

Uczniowie podają sobie kłębki i mówią co lubią i o czym marzą.

Prowadzący podsumowuje i mówi, że w efekcie powstała dwukolorowa sieć połączeń, podkreśla, że mamy różne marzenia i różne upodobania, ale dzięki temu zawsze możemy znaleźć wspólne pole uwagi i porozmawiać na różne tematy.

- Omówienie zasad na zajęciach
  1. Zwracamy się do siebie po imieniu
  2. Szanujemy zdanie innych
  3. Współpracujemy w grupie
  4. Telefon jest w plecaku
- Podział uczniów na grupy-uczniowie losują kartki z numerami, są podzieleni na 4 grupy

Komentarz:

uczniowie losują karteczkę z cyfrą, po informacji prowadzącego siadają przy stolikach z wylosowanym numerem

Część II

1. Prowadzący włącza film dotyczący motywacji

<https://www.ore.edu.pl/2017/02/filmy/>

Komentarz:

*Prowadzący podsumowuje film mówiąc, że nie istnieje jednoznaczna **definicja motywacji**. Termin to jakby zlepek dwóch wyrazów: motyw + akcja, a więc by podjąć jakieś działanie, trzeba mieć cel.*

2. Przygotowanie mapy myśli: co należy zrobić, aby osiągnąć swój cel – spełnić marzenie. Wyjaśnienie, czym jest mapa myśli/marzeń.

Komentarz:

Uczniowie w grupach tworzą plakat - mapę myśli. Prowadzący wyjaśnia uczniom, czym jest mapa myśli/marzeń, mówi np. „co wam kojarzy się z marzeniem?, aby osiągnąć jakieś marzenie-cel, co trzeba zrobić, itp.”

Po wykonaniu pracy uczniowie mogą głosować na najciekawszy plakat.

Część III-podsumowanie zajęć:

- 1.Podsumowanie

Komentarz:

Podsumowując zajęcia prowadzący wyjaśnia uczniom, że umiejętność mobilizowania się do pracy powinien posiadać każdy, komu zależy na własnym rozwoju i nie chodzi jedynie o sprawy zawodowe. Oczywiście nie ma nic złego w tym, że co jakiś czas kiepski nastrój nie pozwala zrobić czegoś co w rezultacie byłoby korzystne. Problem pojawia się, gdy ten stan trwa zbyt długo i zaczyna negatywnie wpływać na życie.

2. Runda na zakończenie zajęć

Prowadzący proponuje tzw. “rundkę”, to znaczy, żeby każda osoba podsumowuje, co dał jej udział w zajęciach, które z zadań mu się podobało.

Scenariusz zajęć

1. Informacje wstępne:

- Nazwa szkoły:
- Klasa, liczba uczniów w klasie, w tym uczniowie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych (jakich):
- Rodzaj zajęć:
- Czas trwania zajęć:
- Imię i nazwisko nauczyciela prowadzącego zajęcia:

2. Temat zajęć: „Decyzja należy do Ciebie”

3. Cele ogólne zajęć

- integracja uczniów;
- rozwijanie umiejętności argumentowania;
- doskonalenie umiejętności podejmowania decyzji.

4. Cele szczegółowe:

Uczniowie:

- wykazują kreatywność w sposobie przedstawienia się;
- uważnie oglądają materiał filmowy;
- podejmują decyzję w oparciu o zaprezentowany fragment filmu;
- uzasadniają swoją decyzję - formułują argumenty (indywidualnie, w parach lub małych grupach);
- uważnie słuchają innych;
- wymieniają czynniki, jakie warto wziąć pod uwagę przy podejmowaniu decyzji;
- dostrzegają, że każda decyzja niesie za sobą konsekwencje;
- przestrzegają kontraktu.

5. Metody i formy pracy

Metody:

metody eksponujące (film);

metoda działań praktycznych - zaangażowanie uczniów w działanie;

metody słowne;

Metody aktywizujące.

Forma pracy: indywidualna, grupowa.

6. Materiały, środki dydaktyczne i wyposażenie niezbędne do przeprowadzenia zajęć

Film z serii „Tolerancja”⁴, odtwarzacz CD, żółta i niebieska taśma, przykładowy kontrakt, arkusze szarego papieru, mazaki, „tarcza” do podsumowania zajęć

⁴ „Tolerancja”, seria: Programy profilaktyczno-edukacyjne, wydawnictwo Lissner Studio, Warszawa, 2012

7. Przebieg zajęć

Część wprowadzająca:

- „Rundka na dzień dobry”

Komentarz:

Prowadzący przedstawia się, zachęcając uczniów do „szybkiej rundki” na dzień dobry. Ćwiczenie polega na tym, by wypowiedzieć swoje imię, dodając na zasadzie skojarzeń słowo, które wiąże się z daną osobą, np. Moje imię to Marzena... M jak muzyka (osoby chętne mogą uzasadnić swoje skojarzenie).

- Przedstawienie celu zajęć.
- Ustalenie kontraktu

Kontrakt:

1. Jedna osoba mówi reszta słucha
2. Mówimy w swoim własnym imieniu
3. Angażujemy się
4. Jesteśmy dla siebie życzliwi
5. Współpracujemy ze sobą
6. Dbamy o bezpieczeństwo swoje i innych

Komentarz:

Z uwagi na dotychczasowe doświadczenia uczniów, nauczyciel proponuje jako sposób ustalenia kontraktu „Obwieszczenie z dopytaniem”. Nauczyciel przedstawia zasady, których przestrzegania oczekuje od uczniów podczas zajęć. Nauczyciel prezentując kontrakt może powiedzieć: „chciałbym się z wami umówić na nieprzerywanie sobie wypowiedzi i na mówienie w swoim własnym imieniu oraz.... Czy ktoś ma coś przeciwko? Czy jest coś co chcielibyście dopisać do naszego kontraktu?”. W miarę potrzeb kontrakt jest zmodyfikowany.

Zajęcia właściwe:

- Przybliżenie uczniom przebiegu zajęć.

Komentarz:

Nauczyciel wyjaśnia uczniom: „Za chwilę przedstawię wam początek pewnej historii. Waszym zadaniem jest wejście w położenie bohatera tej opowieści i podjęcie określonej decyzji. Będzie to o tyle łatwe, że o ostatecznym dalszym przebiegu zdarzenia, zadecydujemy większością głosów. Po obejrzeniu pierwszego fragmentu opowieści, zadam wam pytanie, dotyczące tego jak powinien postąpić bohater. Pytania będę formułowała tak, żebyście mogli na nie odpowiedzieć, że jesteście „za” lub „przeciw”/ że jesteście na TAK, lub na NIE. Sala podzielona jest na dwie części, osoby które będą na „TAK” przechodzić będą na prawą stronę – oznaczoną żółtym kolorem, osoby które będą na „nie” ustawią się po stronie przeciwległej – oznaczonej kolorem niebieskim.

Będę was też prosiła o wyjaśnienie swojego stanowiska (podanie argumentów). Po wysłuchaniu argumentów, będziecie mieli czas na ewentualną zmianę miejsc – zmianę grupy (jeśli oczywiście uda się kogoś przekonać do zmiany zdania).

Gdy już będziecie pewni swoich miejsc, obejrzyjecie kolejne fragmenty a zasada postępowania za każdym razem będzie podobna”.

- Nauczyciel prezentuje fragment filmu, uczniowie oglądają i zastanawiają się jaką podjęliby decyzję – jaki powinien być ciąg dalszy przedstawionej historii.

Komentarz:

Narracja urywa się w momencie podjęcia decyzji.

- Uczniowie zajmują odpowiednie miejsce w klasie (przechodzą na jedną lub drugą stronę sali).
- Uczniowie argumentują swoją decyzję.

Komentarz:

Nauczyciel zachęca uczniów (z jednej i z drugiej grupy) do argumentowania. Każdy uczeń ma szansę się wypowiedzieć indywidualnie. Uczniowie mogą też ustalić swoje argumenty w parach lub w mniejszych grupkach i dopiero wtedy przedstawić je na forum klasy (forma zależy od możliwości uczniów, od ich potrzeb).

- Ewentualna zmiana miejsc.

Komentarz:

Możliwość zmiany miejsca jest bardzo ważna, ponieważ część uczniów po obejrzeniu materiału filmowego może nie być pewna swojego zdania. Wysłuchanie uzasadnienia innych – może być przydatne.

- Obejrzenie fragmentu filmu, który wybrała większość.

Komentarz:

Nauczyciel przypomina, że od ilości osób po każdej ze stron zależy zakończenie opowiadanej historii i przedstawia jak decyzja wpłynęła na dalsze losy bohatera lub bohaterki odtwarzając kolejny fragment filmu.

- Ponowny wybór miejsca przez uczniów – „jestem na TAK”/ „jestem na NIE”.
- Uczniowie kolejny raz argumentują swoje zdanie i mają możliwość zmiany miejsc po wysłuchaniu wszystkich argumentów.
- Oglądanie zakończenia filmu, o którym zadecydowała większość.
- Rozmowa na temat emocji i uczuć towarzyszących uczniom podczas podejmowania decyzji – swobodne wypowiedzi uczniów

Komentarz:

Nauczyciel pyta uczniów jakie uczucia/emocje towarzyszyły im podczas podejmowania kolejnych decyzji. Która decyzja była dla nich najtrudniejsza do podjęcia.

Wyjaśnia, że naszym decyzjom często towarzyszą emocje, niekiedy skrajne. Wszyscy chcielibyśmy podejmować dobre i przemyślane decyzje, nie ulegając niepotrzebnym impulsom. Zachęca

uczniów do rozmowy w grupach na temat czynników/ elementów, jakie warto wziąć pod uwagę przy podejmowaniu decyzji.

- Wypracowanie wskazań przydatnych podczas podejmowania decyzji - praca w małych grupach.

Komentarz:

Odliczając do czterech, uczniowie dzielą się na grupy. Każda grupa dyskutuje na temat co warto uwzględnić podejmując decyzję, jakie zasady przyjąć, by podejmowane decyzje były dobre. Uczniowie na arkuszu papieru zapisują swoje wnioski. Wybrany przez grupę uczeń prezentuje wyniki pracy zespołu.

- Wspólne dookreślenie „systemu podejmowania dobrych decyzji”

Komentarz:

Podsumowując propozycje uczniów oraz stosując ewentualne pytania naprowadzające, nauczyciel wraz z uczniami dookreśla sformułowania dotyczące podejmowania decyzji, np.

- Zanim podejmiemy decyzję, powinniśmy dobrze poznać sytuację, która się z tą decyzją wiąże (także argumentów innych). Ważne jest zbieranie wszelkich informacji przed podjęciem decyzji.
- Warto zastanowić się jaki cel chcemy osiągnąć podejmując decyzję.
- Dobrze jest rozważyć wszelkie ewentualności, wyobrazić sobie skutki poszczególnych wyborów, poszczególnych, możliwych decyzji, ich konsekwencje.
- Na podstawie powyższych rozważań, należy zidentyfikować, która decyzja pozwoli nam osiągnąć zamierzony cel.
- Należy się liczyć z tym, że decyzje wiążą się z pewną niepewnością (nie zawsze po naszej decyzji następuje to czego oczekujemy). Na to też musimy być przygotowani - nie wszystko jesteśmy w stanie przewidzieć.

- Zapisanie przydatnych wskazówek na tablicy, np.:

- zbieram informacje;
- myślę o celu;
- wyobrażam sobie skutki możliwych wyborów;
- mój wybór a realizacja celu;
- konsekwencje mojego wyboru.

- Zakończenie zajęć:

- Podsumowanie zajęć

Rozdział VI

Współpraca z rodzicami, czyli od wzajemnych oczekiwań do wspólnego działania

Rodzina to podstawowe i naturalne środowisko społeczne i wychowawcze dla dzieci. Odpowiednio zorganizowane współdziałanie nauczycieli z rodzicami sprzyja ustaleniu właściwego podejścia wychowawczego oraz poznaniu potrzeb dzieci.

Rodzina jest też dla nauczyciela źródłem wiedzy o dziecku - jego nawykach, sposobach reagowania. Współpraca z rodziną najczęściej odnosi się do korzystania z tej wiedzy.

Ważne jest tu również angażowanie rodziców do podejmowania wspólnych działań oraz wzmocnianie ich w wypełnianiu najważniejszej życiowej roli – roli bycia rodzicem.

Przeprowadzona w przedszkolu diagnoza pogłębiona wykazała, że nauczyciele potrzebują wsparcia w obszarze określonym jako „Współpraca z rodzicami”.

To wsparcie powinno dotyczyć przede wszystkim sposobów poszerzania świadomości rodziców na temat funkcjonowania dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnościami.

Nauczyciele zwrócili też uwagę na to, że niewiedza rodziców na temat prawidłowych wzorców rozwojowych może negatywnie wpływać na rozpoznawanie potrzeb i możliwości dzieci.

Współdziałanie rodziny i przedszkola również w tym zakresie stało się tu obszarem wsparcia. Nie ma wątpliwości, że partnerskie współdziałanie z rodzicami warunkuje jakość podejmowanych w przedszkolu działań. Zawsze warto dokładać starań, by było ono satysfakcjonujące dla obu stron.

Podejmowane w przedszkolu wielokierunkowe działania w ramach SCWEW można podzielić ze względu na ich główny cel:

- wsparcie rodziny;
- współpraca nauczycieli i specjalistów z rodzicami;
- promocja założeń edukacji włączającej;

Zagadnienia dotyczące funkcjonowania rodziny z dzieckiem ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi zostały szczegółowo zaprezentowane podczas konferencji wprowadzającej „SCWEW drogą do wzmocnienia jakości edukacji dla wszystkich”. Zwrócono uwagę nauczycieli na niezwykle trudny dla rodziny dziecka z niepełnosprawnością proces akceptacji i budowania wzajemnej więzi emocjonalnej - począwszy od poczucia rozpacz i bezradności poprzez kryzys emocjonalny, kompensację, aż do konstruktywnego przystosowania się do zaistniałej sytuacji. Znajomość i zrozumienie tych mechanizmów jest istotne w budowaniu relacji rodziców z nauczycielami. Ważnym przesłaniem konferencji było zwrócenie uwagi na oczekiwania rodziców w zakresie udzielanego wsparcia. Podkreślono, że rodzice potrzebują szkoleń, spotkań z ekspertami z danej dziedziny, oczekują zrozumienia swojej sytuacji życiowej.

W odpowiedzi na to został opracowany harmonogram konsultacji ze specjalistami SCWEW.

Rodzice i nauczyciele otrzymali szczegółowe informacje o funkcjonowaniu punktu konsultacyjnego, w którym dyżury pełnili specjaliści SCWEW. Dostosowano terminy i formę do potrzeb odbiorców. W kontakcie telefonicznym, mailowym lub osobistym udzielano wsparcia. Do najczęściej omawianych tematów należały: problemy wynikające z niepełnosprawności dziecka, trudności z egzekwowaniem obowiązków domowych, relacje z rodzeństwem, metody pracy z dzieckiem w domu, wybór odpowiedniej placówki edukacyjnej, współpraca z przedszkolem, instytucje wspomagające.

Praca w punkcie konsultacyjnym i analiza przedstawianych problemów dała zespołowi możliwość weryfikowania i modyfikowania udzielanych form wsparcia na każdym etapie realizacji projektu. Systematycznie odbywały się konsultacje ze specjalistami i ekspertami zewnętrznymi. Nauczyciele informowali rodziców o tematyce spotkania, o osobie prowadzącej oraz formie w jakiej odbędzie się spotkanie, co w efekcie zachęcało ich do uczestnictwa. Najchętniej wybieraną formą były warsztaty lub konsultacje indywidualne z ekspertem. We wszystkich działaniach uczestniczyli nauczyciele, poszerzając swoją wiedzę i umiejętności. Podczas licznych spotkań z rodzicami wspierani przez specjalistów SCWEW nauczyciele uświadamiali rodzicom idee edukacji włączającej. Zbierali opinie dotyczące przekonań rodziców o edukacji włączającej. W związku z tym, że rodzice prezentowali różnorodne postawy, podejmowano działania wskazujące korzyści wynikające z edukacji włączającej.

Istotnym tematem spotkań, w których uczestniczyli rodzice, nauczyciele i eksperci zewnętrzeni SCWEW były kwestie wychowawcze. Rodzice sygnalizowali trudności dotyczące umiejętności stawiania i wdrażania dziecku granic. Podczas zajęć warsztatowych rodzice przepracowali zgłaszane problemy oraz zdobyli praktyczne umiejętności radzenia sobie z nimi. Omawiano również wpływ różnorodności w grupie na rozwój społeczno – emocjonalny dziecka w wieku przedszkolnym. Podkreślono, że interakcje społeczne w takiej grupie w sposób naturalny uczą dzieci współpracy, akceptacji i zrozumienia innych. Przykładowe tematy: „Problemy wychowawcze dotyczące egzekwowania obowiązków domowych oraz relacji z rodzeństwem”, „Rozpoznawanie potrzeb i możliwości dzieci oraz formułowania adekwatnych wymagań”, „Jak wyznaczać granice i ustalać zasady”.

Udział rodziców w spotkaniach, ze specjalistami i ekspertami na temat „Funkcjonowanie dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnościami” i „Co daje dziecku przebywanie w grupie zróżnicowanej” dał im możliwość otrzymania informacji o tym, z jakimi trudnościami borykają się dzieci z niepełnosprawnością intelektualną, spektrum autyzmu, dysfunkcją wzroku, słuchu czy afazją rozwojową. Równocześnie uświadomili sobie, jakie korzyści z przebywania w zróżnicowanej grupie wynikają dla ich dziecka.

Celem poszerzenia wiedzy nauczycieli na temat instytucji zajmujących się wsparciem dla osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin na terenie miasta Częstochowa Zespół SCWEW opracował praktyczny informator. Informator ten został udostępniony nauczycielom i rodzicom.

Organizowano spotkania i konsultacje indywidualne dla rodziców z przedstawicielami Powiatowego Zespołu Do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności oraz Pomocy Osobom z Niepełnosprawnością. Eksperti zewnętrzeni szczegółowo wyjaśnili zasady i tryb orzekania

o niepełnosprawności, omówiono wymagane w tym zakresie dokumenty. Rodzice zostali zapoznani z przysługującymi im prawami w zakresie ulg i uprawnień dla osób niepełnosprawnych i ich opiekunów. W zakresie pomocy społecznej podkreślono możliwości korzystania ze świadczeń oraz dofinansowania ze środków PFRON. Ta wiedza okazała się również bardzo przydatna dla nauczycieli. Wielu z nich, uczestnicząc w wyżej wymienionych działaniach udziela na bieżąco rzeczowych informacji zainteresowanym rodzicom.

Istotnym kierunkiem wsparcia były działania wzmacniające współpracę nauczycieli i specjalistów z rodzicami. Wiedzę i praktyczne wskazówki dla nauczycieli z tego zakresu umieszczono w sieci współpracy i samokształcenia SCWEW. W sieci uczestniczył koordynator przedszkola oraz nauczyciele. Zamieszczone tam materiały, których myślą przewodnią było przesłanie: „Nie oceniaj, zrozum...”, poruszały zagadnienia akceptacji dziecka z niepełnosprawnością w rodzinie, odnosiły się do różnorodnych postaw rodzicielskich, uczyły na tolerancję. Omówiono również zasady warunkujące dobrą współpracę z rodzicami, których podstawą jest komunikacja oparta o zasadę: „*Rodzice to kluczowi partnerzy w procesie edukacji dzieci. Mają niezbywalne prawo do uczestniczenia w głównych decyzjach dotyczących ich dzieci. Rodzice dzieci ze zróżnicowanymi potrzebami edukacyjnymi często potrzebują wsparcia i wskazówek pomagających im radzić sobie z kłopotliwym zachowaniem dziecka. Istnieją dowody, że jeśli im się to zapewni, korzystać będą zarówno dzieci jak i dorośli.*” D. Mitchel⁵

Wypracowano zasady współpracy środowiska rodzinnego z nauczycielami przedszkola. Opierały się one na następujących przesłankach:

- dobra komunikacja jest podstawą sprawnej wymiany informacji;
- ważne są partnerskie relacje;
- podejmując wspólne działania należy dążyć do ujednoczenia postępowania wobec dziecka.

Wskazano na wykorzystywanie technik prowadzenia rozmowy, dostosowania języka do preferencji rodzica tak, by relacja rodzic – nauczyciel była obustronna, zmierzająca do realizacji wspólnego celu. Dzięki takim zasadom rodzic miał możliwość uzyskania profesjonalnego wsparcia ze strony nauczycieli przedszkola.

Ustalone zasady współpracy z rodziną dziecka nauczyciele wdrażali i weryfikowali na bieżąco podczas trwania projektu.

W sytuacjach nagłych potrzeb, wymagających szybkiej interwencji, Zespół SCWEW podejmował działania doradczo – szkoleniowe. Taką sytuacją było pojawienie się w przedszkolu dziecka z rodziny zastępczej. W ramach wsparcia, podczas spotkania kadry SCWEW z nauczycielami omówiono potrzeby emocjonalno – społeczne dziecka, wspólnie sformułowano wnioski.

Realizowane przez zespół SCWEW działania dały nauczycielom możliwość doskonalenia umiejętności budowania właściwych relacji z rodzicami. Podkreślenia wymaga fakt, że

---

⁵ Mitchell David, Sprawdzone metody w edukacji specjalnej i włączającej. Strategie nauczania poparte badaniami, Harmonia, Gdańsk, 2016, s. 116

w działaniach tych kadra SCWEW towarzyszyła tylko nauczycielom, służyła im niezbędnym wsparciem gdy była taka potrzeba.

Rozdział VII

Od refleksji i wniosków do rekomendacji

Specjalistyczne Centrum Wspierające Edukację Włączającą to nowa forma wsparcia, z którą wiąże się obecnie wiele nadziei.

Po dwóch latach funkcjonowania Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Zespole Szkół Specjalnych nr 23 im. Janusza Korczaka, czas zweryfikować, czy SCWEW zrealizował to, do czego był powołany. Czy nowe rozwiązania sprzyjały podnoszeniu jakości edukacji dla wszystkich, a w szerszej perspektywie – budowaniu zasad społeczeństwa włączającego? Czas więc na ewaluację podejmowanych w ramach projektu działań, bo wdrażać idee to jedno, a określić ich trafność, przydatność – to drugie.

Sprawdzamy!

Zespół SCWEW w Częstochowie realizował swoje zadania z ogromnym zaangażowaniem. Naszym „drogowskazem” był „Model funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą”, opracowany przez Ośrodek Rozwoju Edukacji. Nasze działania rozpoczęliśmy od szczegółowej analizy „Modelu” i wniosku aplikacyjnego. To ważne, bo podjęcie każdej decyzji wymaga w pierwszej kolejności wiedzy dotyczącej oczekiwań i oszacowania na ile jesteśmy w stanie sprostać wymaganiom. O przystąpieniu do projektu zadecydowała nasza wiedza merytoryczna, praktyczne umiejętności, kompetencje metodyczne, kreatywne i komunikacyjne – a więc kto jak nie my.

Nowe rozwiązania czy nowe propozycje budzą zazwyczaj wątpliwości i wymagają dokładnego poznania. Tak było i w naszym przypadku. Dziś jednak jesteśmy bogatsi o kolejne doświadczenia.

Podejmując się realizacji działań w ramach SCWEW, chcieliśmy dzielić się doświadczeniem i wiedzą. Zawsze to robiliśmy organizując punkty konsultacyjne, konferencje, dni otwarte i inne przedsięwzięcia podczas których prezentowaliśmy wypracowane przez siebie rozwiązania, udostępnialiśmy materiały nauczycielom szkół ogólnodostępnych, rodzicom czy innym zainteresowanym.

Jesteśmy przekonani, że szkolnictwo specjalne było, jest i będzie ważnym elementem systemu oświaty. Wyznacza ścieżkę edukacyjną dla uczniów, dla których z różnych przyczyn szkoła/ klasa ogólnodostępna nie stanowi optymalnego miejsca rozwoju i nabywania kompetencji społecznych.

Nie zmienia to jednak faktu, że w szkołach ogólnodostępnych z roku na rok przybywa uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych. Te szkoły potrzebują dziś wsparcia, a działania na rzecz „włączania” to inwestycja w kapitał społeczny, budowanie społeczeństwa otwartego na różnorodność i znoszenie barier oraz podziałów.

Tym się kierowaliśmy realizując zadania w ramach funkcjonowania SCWEW. Czy działania te były efektywne? Czy placówki objęte przez nas wsparciem odniosły korzyści?

Mamy co do tego pewność, bo w każdej z placówek przeprowadziliśmy ewaluację, której celem było zebranie informacji na temat skuteczności działań wspierających, przeprowadzonych w przedszkolu/ szkole w ramach SCWEW.

Przed przystąpieniem do badań ewaluacyjnych opracowano model metodologiczny, określono metody zbierania informacji (metoda kwestionariuszowa i analiza dokumentów), opracowano narzędzia badawcze.

Opracowując narzędzia badawcze, zespół SCWEW inspirował się udostępnionymi przez Ośrodek Rozwoju Edukacji propozycjami, modyfikując je według własnych potrzeb.

Efektom przeprowadzonych badań są raporty z ewaluacji, których zasadnicze elementy to wnioski i rekomendacje.

Mamy nadzieję, że wnioski i rekomendacje przyczynią się do głębszej refleksji i będą inspiracją do dalszego podnoszenia jakości edukacji włączającej w przedszkolu i szkołach objętych wsparciem Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą w Częstochowie.

Analizując poszczególne raporty i uogólniając spojrzenie na efektywność działań SCWEW, można stwierdzić, że:

- w każdej placówce wsparcie było organizowane z uwzględnieniem przeprowadzonej diagnozy, co gwarantowało, że zakres tego wsparcia odpowiadał potrzebom;
- przedszkole/ szkoły korzystały z dedykowanych im szkoleń, których tematyka była podporządkowana oczekiwaniom nauczycieli i specjalistów;
- zespół SCWEW reagował na bieżące potrzeby nauczycieli, np. wspierał ich podczas tworzenia IPET czy WOPFU;
- dzięki funkcjonowaniu wypożyczalni uczniowie mieli dostęp do oprzyrządowania i specjalistycznych pomocy;
- placówki otrzymały szerokie i różnorodne wsparcie, z którego korzystali przede wszystkim nauczyciele i specjaliści, ale także pracownicy niepedagogiczni, rodzice, dzieci/ uczniowie.

Analiza wyników uzyskanych na podstawie skierowanej do nauczycieli ankiety, wskazała, że:

- tematyka form realizowanych w ramach wsparcia uwzględniała wszystkie zdiagnozowane potrzeby;
- wszystkie formy wsparcia były dobrze ocenione przez nauczycieli;
- współpraca ze SCWEW pozytywnie wpłynęła na pracę szkoły.

Dla nas ważne było to, że nauczyciele objętych wsparciem placówek zaufali i otworzyli się na pomoc z zewnątrz i możliwość uzyskania jej w każdej chwili. Każdy kto tylko miał gotowość do skorzystania ze wsparcia i tego chciał, nabył potrzebną wiedzę oraz przydatne umiejętności z różnych obszarów.

Nie znaczy to oczywiście, że wszystkie obszary pracy przedszkola/ szkoły związane z budowaniem edukacji dla wszystkich są już zabezpieczone i nie wymagają żadnych starań. Mówiąc, że nie ma potrzeby zmian, przyznalibyśmy, że w danej szkole, w danym przedszkolu niemożliwy jest rozwój.

Zawsze, gdy tylko pojawia się sposobność by zrobić coś lepiej – należy to czynić.

Warto tu zaznaczyć, że do każdej rekomendacji zamieszczonej w raportach, zespół SCWEW opracował wskazania do dalszej realizacji.

Wskazania dotyczyły przede wszystkim konieczności przybliżania nauczycielom najnowszej wiedzy oraz rozwiązań prawnych dotyczących wdrażania zasad edukacji włączającej oraz dalszego wspierania nauczycieli w doskonaleniu ich umiejętności pracy z grupą zróżnicowaną.

Wciąż jeszcze jest potrzeba mówienia o tym, czym jest "edukacja dla wszystkich" i że jest ona podstawowym prawem każdego dziecka/ ucznia. Takie pełne zrozumienie wiąże się ze zmianą postaw. Tych postaw nie zmienimy w ciągu roku czy dwóch lat trwania projektu. Nie zmienimy mówiąc o tym, pedagogizując innych. Postawę zmienia doświadczenie. Funkcjonowanie SCWEW otwiera tu pewną perspektywę. Oferując szkołom konkretne wsparcie, podejmując konkretne działania pokazuje, że to nie dziecko/uczeń ma się dostosować do rzeczywistości, ale rzeczywistość, w tym środowisko edukacyjne może dostosować się do potrzeb i możliwości każdego dziecka. I co najważniejsze, pokazuje, że jest to możliwe!

Refleksyjność to jedna z ważniejszych kompetencji każdej uczącej się osoby. To analizowanie, zadawanie konkretnych pytań dotyczących przede wszystkim tego, czy podjęte działania pozwoliły osiągnąć zamierzone cele. Ta refleksja, inaczej autoewaluacja, zawsze jest podstawą planowania i rozwoju. Pozwala odejść od schematów i obiektywnie spojrzeć na swoją pracę. Mając na uwadze, że autoewaluacja powinna być praktyką powszechną, zespół SCWEW w Częstochowie podjął się jej przeprowadzenia.

Celem autoewaluacji było nie tylko określenie korzyści jakich doświadczyły placówki realizujące projekt ale również to, jak działania podejmowane w ramach Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą wpłynęły na funkcjonowanie Zespołu Szkół Specjalnych Nr 23 w Częstochowie.

Szukano odpowiedzi na następujące pytania:

- Czy praca w Specjalistycznym Centrum Wspierającym Edukację Włączającą wpłynęła na wiedzę, umiejętności i kompetencje osób zatrudnionych w SCWEW?
- Jakich korzyści doświadczył Zespół Szkół Specjalnych Nr 23 im. Janusza Korczaka w Częstochowie w związku z funkcjonowaniem SCWEW?
- Jak Specjalistyczne Centrum Wspierające Edukację Włączającą wpłynęło na podmioty i instytucje, które aktywnie włączały się w różnego rodzaju przedsięwzięcia?

Celem pozyskania potrzebnych informacji, osoby zatrudnione w SCWEW uzupełniły „Arkusze autoewaluacji dla pracownika SCWEW”.

Dane zebrano od lidera, ekspertów i specjalistów SCWEW oraz koordynatorów ds. edukacji włączającej i współpracy ze SCWEW.

Poniżej przedstawiono najważniejsze wyniki uzyskane na podstawie przeprowadzonej autoewaluacji:

1. W efekcie działań podejmowanych w ramach SCWEW wzrosła wiedza wszystkich zatrudnionych osób. Było to możliwe dzięki uczestnictwu w organizowanych przez ORE konferencjach, szkoleniach, sieci współpracy i samokształcenia. Istotne było też samokształcenie i samodoskonalenie związane z przygotowaniem się do działań

wspierających nauczycieli. Także udział w spotkaniach z ekspertami zewnętrznymi na terenie placówki objętej wsparciem sprzyjał zdobywaniu nowej wiedzy. Pogłębienie wiedzy dotyczyło też pracy z dorosłymi, z grupą zróżnicowaną, zagadnień związanych z zarządzaniem grupą. Koordynatorzy ds. edukacji włączającej i współpracy ze SCWEW podkreślili z kolei, że udział w projekcie pozwolił wzmocnić i usystematyzować ich wiedzę z zakresu edukacji włączającej, pracy z dziećmi o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, współpracy z rodzicami oraz specjalistami.

2. W efekcie działań SCWEW cała kadra zdobyła nowe doświadczenia, umiejętności i kompetencje. W uzasadnieniu podkreślano doświadczenie związane z pracą z dorosłymi, zwracano uwagę na umiejętności współdziałania, planowania działań, umiejętności związane z organizacją sieci współpracy i samokształcenia. Dla koordynatorów ds. edukacji włączającej i współpracy ze SCWEW ważne były nowe kompetencje dotyczące koordynowania działań w zakresie tak dużego i długotrwałego projektu, jak i konkretne umiejętności dotyczące aranżowania przyjaznej przestrzeni, czy metod i form pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych.
3. W efekcie działań podejmowanych w SCWEW poprawiła się również jakość pracy wykonywanej na co dzień w szkole specjalnej/ ogólnodostępnej przez osoby zatrudnione w specjalistycznym centrum. Praca w SCWEW mobilizowała do odświeżenia przydatnej na co dzień wiedzy (np. z zakresu projektowania uniwersalnego). W myśl zasady, że „ucząc innych najwięcej sami się uczymy”, działania podejmowane w SCWEW zachęcały do refleksji nie tylko nad podnoszeniem jakości edukacji włączającej ale również własnej pracy. Koordynatorzy ds. edukacji włączającej i współpracy ze SCWEW zwrócili uwagę na większą wiedzę, ale i szerszy krąg placówek z którymi obecnie współpracuje szkoła w zakresie wdrażania założeń edukacji włączającej. Zaobserwowali również, że w wyniku działań SCWEW, wyraźnie wzrosło zainteresowanie nauczycieli edukacją włączającą.
4. Najwięcej trudności dotyczyło określenia wpływu Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą na podmioty i instytucje z którymi zespół współpracował podczas projektu. Większość osób nie miała na ten temat zdania, część dostrzegła pozytywny wpływ. W tym obszarze mamy jednak bardzo dobrą praktykę. Wzorcowo przebiegała współpraca Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą z Regionalnym Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie, szczególnie podczas organizowania i tworzenia sieci współpracy i samokształcenia „W kręgu edukacji włączającej”.

Sieć prowadziła kadra SCWEW, jednak wsparciem technicznym służył ośrodek doskonalenia. Gdy tylko była taka potrzeba, wsparcie merytoryczne oferowali też konsultanci RODN „WOM”. Adresatami sieci byli nauczyciele, pedagodzy szkolni, dyrektorzy – koordynatorzy ds. edukacji włączającej i współpracy ze SCWEW przedszkola i szkół objętych wsparciem, doradcy metodyczni Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie, łącznie 50 osób z 23 szkół/ przedszkoli ogólnodostępnych.

Uwzględniając wyniki ewaluacji i podsumowując pracę sieci warto podkreślić osiągnięte sukcesy. Zdaniem uczestników sieci współpracy i samokształcenia:

- organizacja sieci jak i podejmowana w jej ramach tematyka, spełniły oczekiwania uczestników;
- przydatne, a nawet bardzo przydatne okazały się być wypracowane przez zespół SCWEW i zamieszczone w sieci opracowania oraz propozycje ćwiczeń, praktyczne materiały gotowe do wykorzystania w pracy z dziećmi/ uczniami;
- uczestnicy dostrzegli przydatność odbywających się w ramach sieci spotkań stacjonarnych oraz on – line.

Uczestnictwo w sieci stwarzało przestrzeń do dzielenia się własnym doświadczeniem i czerpania z doświadczeń innych, choć jej prowadzenie było bardzo czasochłonne i wymagało ogromnego nakładu pracy (wskazywali na to pracownicy SCWEW).

Współpraca z RODN „WOM” zaowocowała również podjęciem wspólnych działań z Publiczną Biblioteką Pedagogiczną RODN „WOM” (przygotowanie i udostępnienie w sieci wykazu literatury i publikacji dotyczących pracy z uczniami o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych) oraz z Wydawnictwem Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie (publikowanie artykułów przygotowanych przez zespół SCWEW).

Mówiąc o instytucjach z którymi w okresie trwania projektu współpracował SCWEW, trzeba też wspomnieć o tym, że osoby reprezentujące różne podmioty, stowarzyszenia i fundacje działające na rzecz dzieci i rodziny, często wspierały nasze działania uczestnicząc w konsultacjach eksperckich dla nauczycieli lub rodziców.

Ze wsparcia poradni psychologiczno – pedagogicznej, uczelni wyższych i innych podmiotów korzystaliśmy m. in. podczas organizacji konferencji.

Instytucje zewnętrzne w różnym zakresie włączały się w działania SCWEW, jednak żywimy nadzieję, że w naszym najbliższym środowisku wzrosło zrozumienie dla nowej formy wsparcia.

5. Dokonując autoewaluacji, zastanawiano się również nad tym, czy w związku z funkcjonowaniem SCWEW korzyści doświadczył Zespół Szkół Specjalnych Nr 23 im. Janusza Korczaka w Częstochowie.

Tylko jedna osoba nie miała na ten temat zdania. Pozostali badani odpowiedzieli twierdząco, a swoją odpowiedź uzasadniali:

- doposażeniem w pomoce dydaktyczne;
- dostępnością wielu, ciekawych szkoleń;
- koniecznością samodoskonalenia;
- wymianą doświadczeń z innymi szkołami specjalnymi w Polsce;
- nawiązaniem dobrych relacji ze szkołami ogólnodostępnymi;
- podniesieniem prestiżu szkoły.

Koordynatorzy ds. edukacji włączającej i współpracy ze SCWEW a jednocześnie dyrektorzy placówek objętych wsparciem, podkreślali z kolei wartość wynikającą z możliwości wsparcia przez lidera, zacieśnienie współpracy pomiędzy szkołami ogólnodostępnymi, która stworzyła przestrzeń do dzielenia się doświadczeniami.

Dokonując autoewaluacji określono także, które formy wsparcia były najbardziej wymagające jeśli chodzi o ich przygotowanie.

Realizacja poszczególnych form wymagała z jednej strony działań związanych z przygotowaniem i przeprowadzeniem konsultacji, czy szkolenia, z drugiej - działań ściśle związanych z organizacją formy – ustaleniem optymalnego terminu, miejsca, itp.

Za pierwsze działania odpowiedzialni byli przede wszystkim specjaliści SCWEW.

Wskazywali oni, że najbardziej uciążliwe do realizacji były superwizje czy obserwacje wspierające. Trudności wiązały się z oporem, obawami nauczycieli prowadzących zajęcia oraz brakiem dostatecznych umiejętności kadry SCWEW do tego, by być superwizorem.

Zwracano też uwagę na to, że obserwacje wspierające dotyczyły różnych zagadnień i wymagały czasochłonnego przygotowania, by uzyskane wyniki były rzetelne i na tyle czułe, by pozwoliły na wnioski i refleksje. Działanie wymagało szczegółowego rozpoznania problemu i profesjonalnego przygotowania się (szkolenia, analiza literatury, samokształcenie).

Trudności dotyczyły również prowadzenia działań doradczo – szkoleniowych w zakresie podnoszenia kompetencji pracowników przedszkoli i szkół ogólnodostępnych związanych z działaniami interwencyjnymi.

Z trafnym reagowaniem na pojawiające się wyzwania na ogół dobrze radził sobie pedagog i psycholog zatrudniony w danej szkole, współpracujący na co dzień z PPP. Nie zawsze była też potrzeba prowadzenia takich działań, podczas gdy w projekcie zespół zobligowany był do ich przeprowadzenia (brak elastyczności zdecydowanie tu nie sprzyjał).

Kadra SCWEW zwróciła uwagę na trudności związane z prowadzeniem zajęć modelowych w przedszkolu i szkołach ogólnodostępnych. Nauczyciele – specjaliści na co dzień pracują z uczniami z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym, nie są „przedmiotowcami”. Dlatego zajęcia modelowe mogły dotyczyć tylko zajęć rewalidacyjnych, specjalistycznych i zajęć z wychowawcą.

Zdaniem koordynatorów ds. edukacji włączającej i współpracy ze SCWEW, formą wsparcia, której organizacja sprawiała najwięcej trudności były konsultacje eksperckie dla rodziców.

Podkreślano, że przekonanie rodziców do skorzystania z konsultacji specjalistów zewnętrznych było problematyczne. Pozytywne efekty dawała jednak odpowiednia motywacja i rzetelna informacja czego spotkanie będzie dotyczyć - konkretne argumenty.

W ramach autoewaluacji zespół SCWEW przeprowadził również analizę SWOT. Analiza ta pozwoliła na obiektywną ocenę funkcjonowania naszego Specjalistycznego Centrum Wspierającego Edukację Włączającą.

Pomogła nam określić co było naszą mocną stroną, co sprzyjało funkcjonowaniu SCWEW, a co stanowiło największą trudność, a nawet zagrożenie

Zdjęcie przedstawia kadrę SCWEW: specjalistki i ekspertkę do spraw informacji i ewaluacji podczas pracy, dokonującą analizy SWOT

Uwzględniając wyniki uzyskane za pomocą arkusza autoewaluacji oraz przeprowadzonej analizy SWOT zespół SCWEW sformułował ogólne wnioski i rekomendacje.

1. Należy utrzymać dostęp kadry SCWEW do wysokiej jakości szkoleń i innych form doskonalenia organizowanych przez ORE.

W efekcie działań SCWEW cała kadra zdobyła nowe doświadczenia, umiejętności i kompetencje., m.in. związane z pracą z dorosłymi. Było to możliwe dzięki uczestnictwu w organizowanych przez ORE konferencjach, szkoleniach, sieci współpracy i samokształcenia. Istotne było też samokształcenie i samodoskonalenie związane z przygotowaniem się do działań wspierających nauczycieli. Rekomendujemy utrzymanie wsparcia dla członków zespołu SCWEW.

2. Zgodnie z założeniami modelu SCWEW działania powinny być ukierunkowane na doskonalenie kompetencji kadry pedagogicznej, co przełoży się na wsparcie uczniów i rodziców.

Wsparcie pracowników SCWEW powinno polegać przede wszystkim na wspólnym z nauczycielami planowaniu działań skierowanych do rodziców lub dzieci/ uczniów oraz ocenie

efektywności tej pracy. Specjaliści SCWEW towarzyszyli nauczycielom w prowadzeniu spotkań lub zajęć, omawiali ich przebieg, wspólnie poszukiwali rozwiązań, co dało pozytywne efekty.

Ten rodzaj udzielanego szkołom/ przedszkolom wsparcia sprawdził się i jest wart kontynuowania i upowszechniania.

3. Należy utrzymać określoną w Modelu możliwość zatrudniania w ramach funkcjonowania SCWEW ekspertów zewnętrznych.

Część działań realizowanych w ramach SCWEW wymagała od zespołu wiedzy i kompetencji spoza obszaru kwalifikacji członków zespołu. Możliwość zatrudniania ekspertów zewnętrznych pozwoliła na uzupełnienie naszych działań i zapewniła szkołom optymalne wsparcie. Warto to rozwiązanie zachować.

4. Konieczne jest propagowanie korzyści z nowej formy wsparcia wśród dyrektorów.

„Przykład idzie z góry”. W myśl tej zasady, właściwe zaangażowanie i silne przekonanie dyrektorów do zmian związanych z nową formą wsparcia, przekłada się na odbiór tego wsparcia i chęć współpracy nauczycieli z zespołem SCWEW.

Potrzebne jest prezentowanie i upowszechnianie informacji o działaniach SCWEW (np. podczas konferencji, spotkań z dyrektorami).

5. Wskazane jest dostosowanie form, czasu i częstotliwości wsparcia do potrzeb placówki objętej wsparciem.

Zbyt duża ilość, ściśle określonych działań przewidzianych do realizacji w poszczególnych placówkach, brak możliwości wyboru form wsparcia i ich częstotliwości, szybkie tempo - nie wpływa korzystnie na budowanie atmosfery bezpieczeństwa, zaufania i współpracy.

Potrzebna jest większa elastyczność jeśli chodzi o formy wsparcia. Formy wsparcia powinny wynikać z potrzeb szkół. Nie dla wszystkich placówek - tyle samo i takiego samego wsparcia.

6. Angażując osoby do pracy w SCWEW należy uwzględnić ich możliwości czasowe (obecnie jest to praca w pełnym wymiarze w szkole i dodatkowa realizacja zadań w ramach SCWEW).

Zbyt duża ilość zadań dla zespołu nie jest możliwa do pogodzenia z codzienną pracą w szkole. Realizacja zadań w ramach SCWEW (pracując na pełny etat) stanowi ogromne wyzwanie, niemożliwe do realizacji na „dłuższą metę”. Generuje też trudności logistyczne (możliwość połączenia planów szkół ogólnodostępnych z możliwościami członków zespołu pracujących w szkole specjalnej). W rozwiązaniach systemowych należy uwzględnić w/w uwagi. Działania SCWEW nie powinny też obejmować okresu przerwy zimowej i letniej w takim wymiarze i charakterze jak miało to miejsce w projekcie.

7. Należy ograniczyć dokumentowanie działań.

Bardzo uciążliwe było szczegółowe dokumentowanie działań w ramach projektu. Wiązało się z tym również brak finansów na materiały biurowe, tusz, drukarkę. Warto zweryfikować sposób dokumentowania działań SCWEW.

8. Konieczność promowania działań SCWEW.

Bezwzględnie potrzebna większa wiedza i zrozumienie ze strony innych instytucji i podmiotów dla nowej formy wsparcia. Potrzebne jest stuprocentowe przekonanie, że SCWEW nie wchodzi w kompetencje innych ale uzupełnia działania wspierające, podejmowane przez stosowne instytucje..

Dziś potrzebne jest też prezentowanie i upowszechnianie informacji o osiągnięciach SCWEW. Należy zadbać o przychylność do działań SCWEW bliższego i dalszego środowiska, różnych podmiotów i jednostek, bo siłą napędową rozwoju zawsze jest zaangażowana społeczność.

Podsumowanie

Przedstawione wnioski i rekomendacje dotyczą działań realizowanych w ramach projektu „Pilotażowe wdrożenie modelu funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukacją Włączającą (SWEW)”. Działania te były zawarte we wniosku aplikacyjnym, który opierał się na „Modelu funkcjonowania SCWEW”. Na każdym etapie pracy Model był dla nas ważnym drogowskazem, a najbardziej przydatne okazało się to, że:

- wsparcie w przedszkolu i szkołach oparliśmy na przeprowadzonej diagnozie, przez co zakres tego wsparcia odpowiadał potrzebom,
- możliwa była elastyczność i reagowanie na bieżące potrzeby nauczycieli,
- uczniowie mieli dostęp do oprzyrządowania i specjalistycznych pomocy.

Współpraca ze SCWEW pozytywnie wpłynęła na pracę przedszkola i szkół objętych wsparciem.

Nauczyciele otworzyli się na pomoc oferowaną przez SCWEW.

Każdy kto tylko miał gotowość do skorzystania ze wsparcia i tego chciał, nabył potrzebną wiedzę oraz przydatne umiejętności z różnych obszarów.

Często towarzyszyły nam słowa Frederika Naela „Zbudowanie mostu wymaga obu stron”, dlatego realizując działania ważne były dla nas relacje, oparte na 3 filarach: Partnerstwie – Wzajemności – Zaufaniu.

Pomimo wielu trudności, ogromu pracy i zaangażowania, kończymy projekt z zasobem nowej wiedzy, doświadczeń i kompetencji.

Bibliografia

- Słownik języka polskiego, tom II, PWN, Warszawa 1988, s. 926
- Model Funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW), ORE, Warszawa, 2021
- Mitchell David, Sprawdzone metody w edukacji specjalnej i włączającej. Strategie nauczania poparte badaniami, Harmonia, Gdańsk, 2016, s. 116

Netografia

- Film powstał w ramach projektu „EDUKACJA DLA PRACY” realizowanego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet III Wysoka jakość systemu oświaty (Działanie 3.4 Otwartość systemu edukacji w kontekście uczenia się przez całe życie, Poddziałanie 3.4.2 Upowszechnianie uczenia się przez całe życie – projekty systemowe), współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, 5.03.2014, Motywacja – co to jest i po co? (odcinek 3), ORE – Kształcenie zawodowe
<https://www.ore.edu.pl/2017/02/filmy/>

SCWEW Częstochowa
ul. Legionów 54
42-202 Częstochowa

zss23korczak.edu.pl

